

Τ.Ε.Ι ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ
ΚΡΗΤΗΣ. »

***ΠΡΙΦΤΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ
ΛΑΓΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ***

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

2014

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....σελ. 4

Κεφάλαιο 1^ο

Τουριστικός Προορισμός :Κρήτη

1.1 Η Κρήτη σαν Τόπος.....σελ. 9

1.2 Ο Τουρισμός στην Κρήτη.....σελ. 11

Κεφάλαιο 2^ο

Ο Μαζικός Τουρισμός και οι Επιπτώσεις του

2.1 Τουρισμός και Περιβάλλον.....σελ.19

2.2 Η σχέση Τουρισμού και Περιβάλλοντος.....σελ.22

2.3 Επιπτώσεις του Τουρισμού στον Τόπο Προορισμού.....σελ.25

2.4 Επιπτώσεις του Τουρισμού στο Φυσικό Περιβάλλον σελ.27

2.5 Επιπτώσεις του Τουρισμού στους Φυσικούς Πόρους.....σελ.29

2.6 Επιπτώσεις του Τουρισμού στα Φυσικά Οικοσυστήματα.....σελ.33

2.6.1 Διαταραχές στη Λειτουργία των Οικοσυστημάτων.....σελ.33

2.6.2 Μεταβολές στη Δομή των Οικοσυστημάτων των Βιοκοινοτήτων ή/ και
Μείωση της Βιολογικής Ποικιλότητας.....σελ.35

2.6.3 Μείωση του Πληθυσμού Σπανίων Ειδών.....σελ.36

Κεφάλαιο 3^ο

Βιώσιμη Ανάπτυξη στον Τουρισμό

- 3.1 Οι Ειδικές Μορφές Τουρισμού.....σελ.37
- 3.2 Τα Αποτελέσματα της Απρογραμμάτιστης Τουριστικής Ανάπτυξης των Πρώτων Μεταπολεμικών Δεκαετιών.....σελ.37
- 3.3 Η Έννοια μιας Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης.....σελ.39
- 3.4 Πολιτική για τη Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη των Αστικών Περιοχών και Ειδικότερα των Αστικών Κέντρων με Ιστορική και Πολιτισμική Αξία.....σελ.40
- 3.5 Πολιτική για την Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη των Ορεινών και των Αγροτικών περιοχών.....σελ.41

Κεφάλαιο 4^ο

Ο Εναλλακτικός Τουρισμός και τι Προσφέρει

- 4.1 Εναλλακτικός Τουρισμός και ειδικές Μορφές Τουρισμού.....σελ.46
- 4.2 Τουριστικός Προορισμός.....σελ.49
- 4.3 Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού.....σελ.50
- 4.4 Η Ενίσχυση του Πολιτιστικού Τουρισμού και της Τουριστικής Εικόνας Μέσα από τη Νέα Πολιτική της Ε.Ε. για τον Τουρισμό.....σελ.52
- 4.5 Προώθηση της Ανάπτυξης Βιώσιμου, Υπεύθυνου και Ποιοτικού Τουρισμού.....σελ.53
- 4.6 Εδραίωση της Εικόνας και της Προβολής της Ευρώπης ως Συνόλου Βιώσιμων και Ποιοτικών Προορισμών.....σελ.54
- 4.7 Είδη Εναλλακτικού Τουρισμού.....σελ.54

Κεφάλαιο 5^ο

Ο Οικοτουρισμός

5.1 Η Εμφάνιση της Ιδέας του Οικοτουρισμού.....σελ.59
5.2 Εννοιολογικός Προσδιορισμός του Οικοτουρισμού.....σελ.60
5.3 Οι πιο Συνήθεις Ορισμοί του Οικοτουρισμού.....σελ.61
5.4 Το Εννοιολογικό Πλαίσιο του Οικοτουρισμού.....σελ.63
5.5 Το «Φάσμα» του Οικοτουρισμού.....σελ.67
5.6 Απαντήσεις σε Συγκεκριμένα Ερωτήματα για τον Οικοτουρισμό....σελ.68
5.7 Διεθνείς Τάσεις και Οικονομικές Επιπτώσεις του Οικοτουρισμο.....σελ.71
5.8 Σχεδιασμός Ενός Οικοτουριστικού Προγράμματος.....σελ.72
5.9 Ο Οικοτουρισμός και οι Συναφείς Εναλλακτικές Μορφές του Τουρισμού στον Ευρωπαϊκό και τον Μεσογειακό Χώρο.....σελ.74

Κεφάλαιο 6ο

Συμπεράσματα και Απόψεις.....σελ.80
Βιβλιογραφία/Πηγές-Internet.....σελ.83

Εισαγωγή

Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι η έννοια κλειδί για τον 21^ο αιώνα και δεν είναι δυνατόν να αγνοηθεί τόσο από τους επιστήμονες που ασχολούνται με θέματα ανάπτυξης και περιβάλλοντος όσο και από κάθε πολίτη που προβληματίζεται για την κατάσταση στον σύγχρονο κόσμο. Με γνώμονα τις σημερινές εξελίξεις στην οικονομία, στην παρούσα εργασία προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε τους όρους βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα τόσο εννοιολογικά όσο και από την άποψη του marketing. Με μεγάλο ενδιαφέρον επίσης παρακολουθούμε τις εξελίξεις στον τουρισμό στο νησί του Μινωικού πολιτισμού και των εκατοντάδων παραλιών που τόσο πολύ έχουμε αγαπήσει ως φοιτήτριες στο τμήμα των τουριστικών επιχειρήσεων στο Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου.

Γνωρίζοντας πόσα πολλά έχει να προσφέρει η Κρήτη από άποψη τουριστικού ενδιαφέροντος θελήσαμε να βάλουμε ένα λιθαράκι στην κατανόηση εννοιών όπως η βιωσιμότητα που απ' ό,τι φαίνεται θα μας απασχολήσει αρκετά μελλοντικά. Άλλος ένας λόγος για τον οποίο ερευνήσαμε την βιωσιμότητα και την ανταγωνιστικότητα είναι πως τόσο στην Ελλάδα, όσο και διεθνώς, ο τουρισμός δεν αποτελεί κεντρικό θέμα στον εθνικό αναπτυξιακό σχεδιασμό. Φαίνεται, ότι οι κυβερνήσεις, παρόλο που αναγνωρίζουν την οικονομική σημασία του τουρισμού, εστιάζουν σε άλλες τομεακές πολιτικές. Επιπλέον η ασάφεια η οποία χαρακτηρίζει τις έννοιες της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, φαίνεται να επηρεάζει και την πρακτική εφαρμογή τους με χαρακτηριστική την έλλειψη σαφών οδηγιών για το τι σημαίνει πρακτικά και τι πρέπει να κάνουν οι προορισμοί και οι κυβερνήσεις ώστε να αναπτύξουν τον τουρισμό τους σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Παρακάτω θα προσπαθήσουμε να αποσαφηνίσουμε την έννοια αυτή.

Ένα άλλο πολύ σημαντικό στοιχείο αναφέρει ότι τα τελευταία τριάντα περίπου χρόνια οι εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού (E.E.M.T.) γνωρίζουν μεγάλη ανάπτυξη. Οι E.E.M.T. διαμόρφωσαν νέα δεδομένα όχι μόνο στην τουριστική αγορά αλλά και στην οικονομία γενικότερα, στην αναπτυξιακή πολιτική της υπαίθρου, στην προστασία περιβάλλοντος και των πολιτιστικών πόρων. Νέες ευκαιρίες επιχειρηματικότητας αναδύθηκαν. Η υπαίθρος της Κρήτης περιμένει τις νέες επιχειρηματικές ιδέες καθώς ήδη ξεμυτούν δειλά ξενώνες και αγροτουριστικά

καταλύματα. Εν τω μεταξύ ο μαζικός τουρισμός πλήττει τις παραλιακές περιοχές κυρίως με το παλιό και γραφικό πλέον λογότυπο με τα τρία s, sea-sand-sun.

Η εικόνα μιας πόλης άλλοτε είναι ένας συνδυασμός πολλών χαρακτήρων, όπως ο πολιτιστικός-ιστορικός εν προκειμένω, και άλλοτε διαμορφώνεται στη βάση ενός κυρίαρχου-ιδιαιτέρου χαρακτηριστικού της, το οποίο θα μπορούσε να αναφέρεται και ως «ταυτότητα της πόλης» (Μεταξάς, 2002).

Αντίστοιχα, η εικόνα ενός τόπου παραπέμπει στο σύνολο των παραστάσεων που έχουμε αποτυπώσει στο μυαλό μας για τον τόπο αυτό, παραστάσεις μορφών όπως είναι ο δομημένος χώρος και εν γένει τα υλικά στοιχεία που τον συνιστούν αλλά και παραστάσεις γεγονότων και αισθημάτων που αναδύονται όταν αναφερόμαστε σε αυτόν τον τόπο.

Η τουριστική εικόνα, ειδικότερα, διαμορφώνεται από το τουριστικό προϊόν ενός τόπου και περιλαμβάνει πέρα από την πρωτογενή τουριστική προσφορά, τις τουριστικές εγκαταστάσεις, εξοπλισμούς, υποδομές μεταφορών και πληροφόρησης κ.λπ.. Επίσης, η εικόνα πολλές φορές επικαλείται το τουριστικό τοπίο, το οποίο βασίζεται στο χώρο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η τουριστική εικόνα της Ελλάδας ως τουριστικός προορισμός. Η νοητή τουριστική εικόνα της χώρας που προσφέρει άφθονο «ήλιο, άμμο και θάλασσα» θεωρείται από τους περισσότερους μελετητές του φαινομένου καθοριστικός παράγοντας της περιορισμένης τουριστικής ζήτησης των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού και επακόλουθα της ανάδυσης νέων τουριστικών τόπων μακριά από τις ακτές.

Η εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια.

Στο 1^ο Κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε ένα από τους σπουδαιότερους τουριστικούς προορισμούς στον κόσμο, την Κρήτη. Έτσι βλέπουμε με μια περιληπτική ματιά το νησί και στην συνέχεια γίνεται μια ανάλυση του τουρισμού στην Κρήτη.

Στο 2^ο Κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού και ειδικότερα στον τομέα του περιβάλλοντος, στον τόπο προορισμού, στους φυσικούς πόρους, στα φυσικά οικοσυστήματα και στις όλες διαταραχές στην λειτουργία των οικοσυστημάτων.

Στο 3^ο Κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην ανάπτυξη του τουρισμού και κατά πόσο μπορεί να είναι βιώσιμη. Ποιες οι ενέργειες και ποιες οι προσπάθειες που γίνονται για μια βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε αστικές, σε ορεινές, σε αγροτικές και σε παράκτιες περιοχές.

Στο 4^ο Κεφάλαιο γίνεται αναφορά στον εναλλακτικό τουρισμό και στις διάφορες μορφές που λαμβάνει αυτός ο τουρισμός στην χώρα μας. Στην ενθάρρυνση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού τομέα στην Ευρώπη και σε ένα υπεύθυνο και ποιοτικό τουρισμό.

Στο 5^ο Κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην έννοια του οικοτουρισμού σαν ιδέα, στον άμεσο προσδιορισμό του, στις διεθνείς τάσεις που επικρατούν και στις όποιες οικονομικές επιπτώσεις του.

Στο 6^ο και τελευταίο Κεφάλαιο γίνεται μια αναφορά στα όποια συμπεράσματα προκύπτουν μέσα από την όλη αυτή εργασία και στις όποιες απόψεις κατασταλάζουν μετά την όλη επεξεργασία των θεμάτων.

Introduction

Sustainable development is the key concept for the 21st century so it cannot be ignored both by scientists working on issues of development and environment and by every citizen who is concerned about the modern global situation. In light of current developments in the economy, we tried to approach in this project the terms of sustainability and competitiveness, both conceptually and in terms of marketing. With great interest we also monitor the development of tourism on the island of the Minoan civilization and of the hundreds of beaches that we have loved so much as students of the department of business in tourism in T.E.I. of Heraklion.

Knowing how much Crete has to offer in terms of the tourist interest, we wanted to provide our own contribution to the understanding of meanings such as sustainability, which apparently will be our main focus in the future. Another reason why we researched the viability and competitiveness is that tourism, both in Greece and internationally, is not a central issue in the national development planning. It seems that although governments recognise the financial importance of tourism, they focus on other sectoral policies. Moreover, the ambiguity which characterises the concepts of sustainable development of tourism and the alternative forms of tourism also seems to affect their practical implementation with a characteristic the lack of clear guidance on what their practical meaning is and what destinations and governments must do to develop tourism in accordance with the principles of sustainable development. Below we will make an effort to clarify this concept.

Another very important element indicates that the alternative and special forms of tourism (A.S.F.T.) have a great development the last thirty years. The A.S.F.T. provide new data not only in the tourism market but also in the economy in general, the rural development policy, the protection of the environment and the cultural resources as well. New business opportunities have emerged. The countryside of Crete awaits new business ideas as some hostels and rural tourist accommodation have already been built in a slow pace. Meanwhile mass tourism affects mainly the coastal areas with the old and common logo of the three s, sea-sand-sun.

The image of a city is sometimes a combination of several characters, in this case cultural-historical, and in another situation is formed on the basis of a sovereign-specific characteristic, which could be referred as "identity of the city" (Metaxas, 2002).

Similarly, the image of a place refers to the total of images we have captured in our minds for that site, images of forms such as the building area and in general the building materials that constitute it and of events and feelings that emerge when we refer to this place.

The image of tourism, in particular, is formed from the tourist product of a place and includes, beyond the primary tourist offer, the tourist facilities, equipment, transport and information infrastructure etc.. Also, the image often invokes the tourist landscape which is based on the area. A typical example is the image of tourism in Greece as a tourist destination. The obvious image of tourism in the country that offers plenty of ‘ sun, sand and sea ’ is considered by most scholars of this phenomenon a significant determinant of the limited tourist demand of special and alternative forms of tourism and the consequent emergence of new tourist places away from the coast.

The project consists of six chapters.

In the first chapter there is a reference of Crete, one of the most important tourist destinations in the world. So, we see a brief look of the island and then it provides an analysis of tourism in Crete.

In chapter 2 there is a reference of the impact of mass tourism and in particular in the field of environment, the place of destination, the natural resources, the natural ecosystems and all disturbances in the function of ecosystem.

The 3rd chapter refers to the development of tourism and how it can be viable. What the effects are and what efforts are being made for a sustainable development of tourism in urban, mountainous, rural and coastal areas.

The chapter 4 refers to the alternative tourism and the various forms it takes in our country and also to encourage the competitiveness of the tourist sector in Europe and the responsible and quality tourism.

The chapter 5 refers to the concept of ecotourism as an idea, the direct determination, the international trends and any financial implications.

In the 6th and final chapter there is a reference to any conclusions derived through all this work and to settle any opinions after all processing issues.

Κεφάλαιο 1ο

Τουριστικός Προορισμός: Κρήτη

1.1 Η Κρήτη σαν Τόπος

¹ Η Κρήτη είναι το μεγαλύτερο νησί στην Ελλάδα και το δεύτερο μεγαλύτερο (μετά την Κύπρο) της ανατολικής Μεσογείου. Βρίσκεται στο νότιο άκρο του Αιγαίου πελάγους και καλύπτει μια περιοχή 8.336 km². Ο πληθυσμός της είναι 621.340 άνθρωποι (απογραφή 2011). Έχει μήκος 260 χλμ και ποικίλλει στο πλάτος με ένα μέγιστο 60 χλμ (από το ακρωτήριο Δίον έως το ακρωτήριο Λίθινο), σε ένα ελάχιστο 12 χλμ στον ισθμό Ιεράπετρας στην ανατολική Κρήτη. Η ακτογραμμή της παρουσιάζει βαθύ γεωγραφικό διαμελισμό, ο οποίος παρουσιάζει στην Κρήτη πάνω από 1.000 χλμ ακτών.

Το νησί είναι εξαιρετικά ορεινό και καθορίζεται από μια υψηλή σειρά βουνών που διασχίζει από τη δύση ως την ανατολή, διαμορφωμένη από τρεις διαφορετικές ομάδες βουνών. Αυτές είναι:

- ✚ τα Λευκά Όρη (2.452 μ).
- ✚ η οροσειρά Ίδη (Ψηλορείτης (35.18° Β 24.82° Α 2.456 μ).
- ✚ το όρος Δίκτη (2.148 μ).

Σ' αυτά τα βουνά οφείλεται η ύπαρξη στο νησί εύφορων οροπεδίων ο Ομαλός, η Νίδα και το οροπέδιο Λασιθίου, σπηλαίων όπως το Δικταίο και το Ιδαίο άντρο και φαράγγια όπως το διάσημο φαράγγι της Σαμαριάς, το φαράγγι Ίμπρου, το Κουρταλιώτικο φαράγγι, το Φαράγγι των Νεκρών στην Κάτω Ζάκρο Λασιθίου κ.α. Η Κρήτη ανήκει στη μεσογειακή κλιματολογική ζώνη που προσδίδει τον κύριο κλιματικό χαρακτήρα της, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως εύκρατος. Η ατμόσφαιρα μπορεί να είναι αρκετά υγρή, ανάλογα με την εγγύτητα στη θάλασσα. Ο χειμώνας είναι αρκετά ήπιος και υγρός, με αρκετές βροχοπτώσεις, ως επί το πλείστον, στα δυτικά τμήματα του νησιού. Η χιονόπτωση είναι σπάνια στις πεδινές εκτάσεις, αλλά αρκετά συχνή στις ορεινές. Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, η μέση θερμοκρασία κυμαίνεται στο πλαίσιο των 25-30 βαθμών (Κελσίου), οπωσδήποτε χαμηλότερο από εκείνο στην ηπειρωτική Ελλάδα. Η νότια ακτή, συμπεριλαμβανομένης της πεδιάδας της Μεσσαράς

¹ Έντυπο Τουρισμός και Οικονομία, www.el.wikipedia.org

και των Αστερούσιων ορέων, απολαμβάνει περισσότερες ηλιόλουστες ημέρες και υψηλότερες θερμοκρασίες κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού σε σχέση με την υπόλοιπη μεγαλόνησο. Η χλωρίδα του νησιού απειλείται από τη βαθμιαία ανάπτυξη της κτηνοτροφίας.

²Η Κρήτη λοιπόν είναι το μεγαλύτερο ελληνικό νησί με την πλουσιότερη μυθολογία αποτελεί έναν από τους πιο ελκυστικούς τουριστικούς προορισμούς στην Ευρώπη. Η γεωγραφική της θέση ανάμεσα σε τρεις ηπείρους την κατέστησε το «μήλο της έριδος» ανάμεσα στους ισχυρούς της κάθε εποχής. Ως αποτέλεσμα της συνεχούς επαφής, με πολλούς διαφορετικούς πολιτισμούς στην διάρκεια των αιώνων, οι κάτοικοι του νησιού έχουν αναπτύξει μια ιδιαίτερη κουλτούρα, διαφορετική από την υπόλοιπη Ελλάδα.

Οι κάτοικοι της Κρήτης φημίζονται για τη φιλοξενία τους (σύμφωνα με ελληνική μυθολογία-, ο Ξένιος Δίας, ο θεός της φιλοξενίας, γεννήθηκε στην Κρήτη), τις ζωντανές τους παραδόσεις και την αγάπη τους για την φύση. Οι συνεχείς εναλλαγές του απαράμιλλης ομορφιάς τοπίου και η μεγάλη γκάμα υποδομών που προσφέρει η Κρήτη, προσελκύουν ένα τεράστιο αριθμό επισκεπτών από όλο τον κόσμο στο νησί.

Πολυτελή παραθαλάσσια ξενοδοχεία, boutique ξενοδοχεία πόλεως, ιδιωτικές βίλες, πέτρινα παραδοσιακά αγροτόσπιτα ή απλά καθαρά τουριστικά διαμερίσματα είναι στην διάθεση των επισκεπτών. Παράλληλα ένα πλήθος δραστηριοτήτων και εκδρομών στην Κρήτη προσφέρονται στους πιο δραστήριους τουρίστες. Εταιρείες ενοικίασης αυτοκινήτων και μίσθωσης λεωφορείων οι οποίες εδρεύουν στην Κρήτη θα σας εξυπηρετήσουν και θα σας βοηθήσουν στις μετακινήσεις σας κατά την διάρκεια των διακοπών.

Μια ορεινή αλυσίδα από την Δύση έως την Ανατολή δεσπόζει στο νησί. Στα πόδια των βουνών βρίσκονται πανέμορφες παραλίες οι οποίες βρέχονται από το Αιγαίο και το Λιβυκό πέλαγος. Ανάμεσα στα βουνά θα συναντήσετε απέραντους ελαιώνες και εκτάσεις με εσπεριδοειδή εξαιρετικής ποιότητας. Γόνιμοι αμπελώνες παράγουν το περίφημο κρασί της Κρήτης. Όπου και να γυρίσετε το βλέμμα σας, θα δείτε τα ιστορικά μνημεία που μαρτυρούν την ιστορία του νησιού προσφέροντάς σας ένα

---

²Έντυπο Τουρισμός και Οικονομία, www.el.wikipedia.org

ταξίδι στο παρελθόν. Η πλειονότητα των (600.000 περίπου κατοίκων του νησιού) ζουν στη βόρεια ακτή, όπου βρίσκονται οι τέσσερις κύριες πόλεις της Κρήτης, τα Χανιά, το Ρέθυμνο, το Ηράκλειο (η πρωτεύουσα) και ο Άγιος Νικόλαος. Η Κρήτη διαθέτει 2 διεθνή αεροδρόμια. Το αεροδρόμιο του Ηρακλείου (το δεύτερο μεγαλύτερο στην Ελλάδα) και το αεροδρόμιο των Χανίων στην δυτική Κρήτη.

1.2 Ο Τουρισμός στην Κρήτη

³Η Κρήτη είναι ένας από τους δημοφιλέστερους ελληνικούς προορισμούς διακοπών. Το 15% των συνολικών αφίξεων, λιμένα και αερολιμένα, στη χώρα γίνονται μέσω της πόλης του Ηρακλείου. Το 2006 οι ναυλωμένες πτήσεις στο Ηράκλειο αριθμούσαν το 20% του συνόλου των πτήσεων ναύλωσης στη χώρα και συνολικά, περισσότεροι από δύο εκατομμύρια τουρίστες επισκέφθηκαν την Κρήτη κατά το έτος αυτό. Η αύξηση αυτή στον τουρισμό απεικονίζεται στον αριθμό κλινών των ξενοδοχείων, ο οποίος αυξήθηκε στην Κρήτη κατά 53% από το 1986 ως το 1991, ενώ το υπόλοιπο της Ελλάδας παρουσίαζε αύξηση των 25%.

Η σημερινή τουριστική υποδομή στην Κρήτη εξυπηρετεί μεγάλο εύρος προτιμήσεων, από μεγάλα, πολυτελή ξενοδοχεία, με όλες τις προδιαγεγραμμένες εγκαταστάσεις (πισίνες, εγκαταστάσεις αθλητισμού και αναψυχής κλπ), έως μικρότερα ιδιόκτητα οικογένεια διαμερίσματα ή οργανωμένες κατασκηνώσεις. Η πρόσβαση των επισκεπτών στο νησί γίνεται αεροπορικώς μέσω του διεθνούς αερολιμένα στο Ηράκλειο και των κρατικών αερολιμένων στα Χανιά και στη Σητεία, ή ακτοπλοϊκώς στους λιμένες Ηρακλείου, Χανίων, Ρεθύμνου, Αγίου Νικολάου, Σητείας και Καστελίου Κισσάμου. Ο τουρισμός στην Κρήτη είναι ο πιο δυναμικά αναπτυσσόμενος τομέας.

Η αυξημένη ζήτηση των τελευταίων χρόνων οδήγησε σε σημαντικές επενδύσεις σε ξενοδοχειακές μονάδες, με αποτέλεσμα την ποσοτική και ποιοτική αναβάθμιση της ξενοδοχειακής υποδομής. Υπάρχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών, σε άμβλυνση της εποχικότητας, και σε προσέλκυση πιο ποιοτικών επισκεπτών. Χαρακτηριστικά, οι σύγχρονες τουριστικές υποδομές, η τεχνολογία, η υψηλή ποιότητα στις παρεχόμενες υπηρεσίες, το εκπαιδευόμενο και

---

³ Έντυπο Τουρισμός και Οικονομία, www.el.wikipedia.org

τουριστικά ευσυνείδητο ανθρώπινο δυναμικό, ο μοναδικός ιστορικός και πολιτιστικός πλούτος, καθώς και οι φυσικές ομορφιές της Κρήτης την αναδεικνύουν ως τόπο κλασικού προορισμού, ταυτισμένο με το όνειρο εκατομμυρίων ανθρώπων.

Η Κρήτη αποτελείται από τέσσερις νομούς όπου ο τουρισμός έχει αναπτυχθεί σε καθένα από αυτούς με το ιδιαίτερο τρόπο που χαρακτηρίζεται με τις τοπικές ιδιαιτερότητες. Παρακάτω παρατίθενται όλοι οι νομοί:

➤ **Ο Νομός Χανίων**

⁴Ο νομός Χανίων, ο δυτικότερος του νησιού, χαρακτηρίζεται από τα εντυπωσιακά «Λευκά Όρη» και το διάσημο εθνικό δρυμό τους που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα του νομού. Τα Χανιά είναι η μεγαλύτερη πόλη στη δυτική Κρήτη με πλούσια ιστορία και πολιτισμό. Παρά το ότι βομβαρδίστηκε ανηλεώς κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, η παλιά πόλη των Χανίων είναι η δεύτερη καλύτερα διατηρημένη στην Κρήτη. Η πολιτιστική της κληρονομιά και η παραδοσιακή αρχιτεκτονική συνδυάζονται επιτυχώς με το σύγχρονο τρόπο ζωής της πόλης. Μοναδικά μνημεία των Χανίων είναι ο Φάρος (Φάρος), τα ενετικά ναυπηγεία (Νεώρια), το Μεγάλο Αρσενάλι, οι πολυάριθμες εκκλησίες και τα υπέροχα νεοκλασικά κτίρια. Τα Χανιά είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης (παλιότερα η πρωτεύουσα) με περίπου 70.000 κατοίκους στην πόλη και 130.000 στην ευρύτερη περιοχή. Στο σύγχρονο κομμάτι της πόλης στο οποίο ζουν και εργάζονται οι περισσότεροι κάτοικοι, είναι λιγότερο παραδοσιακό, αλλά υπάρχουν περιοχές με γοητευτική ομορφιά και με ιστορικό ενδιαφέρον. Η περιοχή της Χαλέπας ήταν η περιοχή της τοπικής αριστοκρατίας. Πολλά από τα ιστορικά κτίρια της περιοχής (συμπεριλαμβανομένων των παλαιών πρεσβειών ξένων χωρών) είχαν καταστραφεί ή εγκαταλειφθεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών του 20ου αιώνα. Τα τελευταία όμως χρόνια αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον για την αποκατάστασή τους.

Η περιοχή των Χανίων είναι πλούσια από αξιοθέατα, αρχαιολογικούς χώρους, ψηλά βουνά (Λευκά Όρη), παραδοσιακά χωριά και μερικά από τα σημαντικότερα φαράγγια της Κρήτης (το φαράγγι της Σαμαριάς, το φαράγγι της Ίμβρου κ.α.). Το κλίμα είναι τυπικά μεσογειακό, με ηλιόλουστο ξηρό καλοκαίρι και ήπιο χειμώνα. Υπάρχει ηλιοφάνεια γύρω στο 70% του έτους και το μέσο εύρος θερμοκρασιών είναι από 12

---

⁴ www.el.wikipedia.org

έως 30 C. Στα Χανιά υπάρχει μεγάλη ποικιλία καταλυμάτων από ξενοδοχεία πολυτελείας, boutique ξενοδοχεία, πολυτελείς βίλες μέχρι αγροικίες, κάμπινγκ και ξενώνες νεότητας.

➤ Ο Νομός Ρεθύμνης

⁵ Μεταξύ των Λευκών Ορέων και του Ψηλορείτη (Ιδη) βρίσκεται ο νομός Ρεθύμνου, συνώνυμος με απaráμιλλης ομορφιάς βραχώδη τοπία, υπέροχες ακτές, μελωδίες κρητικής λύρας, οφτό συνοδεία τσικουδιάς, θρυλικά σπήλαια, ιστορικά μοναστήρια, παραδοσιακά ορεινά χωριά και πολυτελή τουριστικά θέρετρα. Ο επισκέπτης μπορεί να νιώσει την πεμπουσία της Κρήτης του μύθου στην πιο ορεινή, απόμακρη και αυτάρκη περιοχή του νησιού.

Το Ρέθυμνο (επίσης γνωστό ως ΡΕΘΕΜΝΟΣ ή ΡΙΘΥΜΝΑ), είναι η πρωτεύουσα της ομώνυμης περιοχής στην κεντρο-δυτική Κρήτη, μια παραθαλάσσια μεσογειακή πόλη με περίπου 40.000 κατοίκους. Το Ρέθυμνο είναι ένας τόπος μοναδικής φυσικής ομορφιάς στον οποίο διατηρούνται ζωντανές η αυθεντικότητα και οι παραδόσεις της Κρήτης. Πρωτοχτίστηκε (αρχαία Ρίθυμνα ή Αρσινόη), στη Μινωική εποχή και ήταν αρκετά ισχυρή πόλη για να διατηρήσει ανάπτυξη και να έχει τα δικά της νομίσματα. Ένας από αυτά (δύο δελφίνια μέσα σε κύκλο) είναι ακόμη και σήμερα το έμβλημα της πόλης. Η παλιά πόλη του Ρεθύμνου είναι η καλύτερα διατηρημένη παλιά πόλη της Κρήτης ,διατηρεί την αριστοκρατική της εμφάνιση και είναι χτισμένη ,σχεδόν εξ ολοκλήρου από τους Βενετούς (με την αρχιτεκτονική της Αναγέννησης) αλλά και τους Οθωμανούς. Το ενετικό φρούριο (η Φορτέτζα)με κτίρια που χρονολογούνται από τον 16ο αιώνα, οι αψιδωτές περίτεχνες πόρτες διάσπαρτες μέσα στην πόλη, οι

---

⁵ www.el.wikipedia.org

πέτρινες σκάλες, η πλατεία Rimondi με τις διάσημες κρήνες (τα βρυσάκια), η Μεγάλη Πόρτα, η Λότζια των Ενετών, το μικρό γραφικό λιμανάκι με τον αιγυπτιακό φάρο , το Τζαμί Νερατζέ (Δημοτικό Ωδείο σήμερα), οι πανύψηλοι μιναρέδες και τα στενά δρομάκια είναι μερικά από τα μνημεία που θα συναντήσετε στη βόλτα σας στην παλιά πόλη. Η πόλη του Ρεθύμνου διαθέτει Αρχαιολογικό Μουσείο, Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο, το Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης (γκαλερί Κανακάκης), καθώς και μερικά μικρότερα μουσεία και κέντρα τέχνης.

⁶Η περιοχή του Ρεθύμνου έχει πληθυσμό 28,000 κατοίκων περίπου. Καλύπτει μια έκταση 1,500 χλμ² περίπου. Από αυτά, μόνο 507 καλλιεργούνται, 936 είναι βοσκότοποι, 36 καλύπτονται από οικισμούς και 17 km² καλύπτονται από δάση Μεσογειακού Δρύ, πεύκα και σφενδάμους. Το Ρέθυμνο προσφέρει μεγάλες ατελείωτες παραλίες στα βόρεια , αλλά και πάρα πολλές μικρότερες και απομονωμένες κυρίως στα νότια .Πάρα πολλά μοναστήρια, ξωκλήσια και εκκλησίες, αρχαιολογικοί χώροι, ενετικά και τούρκικα μνημεία και παραδοσιακά χωριά είναι διάσπαρτα στην ύπαιθρο. Η περιοχή του Ρεθύμνου είναι γεμάτη με παραδοσιακά χωριά, περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ,ψηλά βουνά, πολλές σπηλιές και φαράγγια. Σημαντικότερα φαράγγια είναι, το φαράγγι της Πατσού , των Πρασσών ,του Κουρταλιώτη, του Κοτσυφού και του Ροδακίνου. Οι ντόπιοι φημίζονται για τη φιλοξενία τους , θα σας αντιμετωπίσουν με φιλικότητα και θα σας προσφέρουν πίνοντας μαζί σας ένα ποτήρι ρακί. Το κλίμα είναι ήπιο, μεσογειακό και ιδιαίτερα ξηρό και θερμό. Υπάρχει ηλιοφάνεια γύρω στο 70% του έτους και το μέσο εύρος θερμοκρασιών είναι από 12 έως 30 C.

Σήμερα, το κύριο εισόδημα του Ρεθύμνου προέρχεται από τον τουρισμό. Ακόμα η μεγάλη παραγωγή ελαιολάδου αλλά και άλλων Μεσογειακών προϊόντων καθιστούν την γεωργική παραγωγή , αξιοσημείωτη. Η πόλη είναι η έδρα του Πανεπιστημίου Κρήτης με πάνω από 9000 φοιτητές να φοιτούν στην Πανεπιστημιούπολη. Το Ρέθυμνο επίσης είναι ένα από τα σημαντικότερα τουριστικά θέρετρα-στην Ελλάδα, με ποικιλία φυσικών και πολιτισμικών δραστηριοτήτων αναψυχής που θα ικανοποιήσουν και τους πιο απαιτητικούς επισκέπτες. Πολλές τουριστικές εγκαταστάσεις έχουν κατασκευαστεί κατά τα τελευταία 25 χρόνια, όπως παραθαλάσσια ξενοδοχεία πολυτελείας, boutique ξενοδοχεία πόλεως, πολυτελείς βίλες στη Νότια και τη Βόρεια ακτή , πετρόκτιστα σπίτια, ανακαινισμένες αγροικίες κλπ .Με αυτό τον τρόπο

---

⁶ www.el.wikipedia.org

προσφέρει, μια τεράστια επιλογή καταλυμάτων για κάθε γούστο και βάλαντιο . Ακόμα ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και εκδρομών για όλη την Κρήτη, εταιρείες μίσθωσης λεωφορείων και επιχειρήσεις ενοικιάσεως αυτοκινήτων στην Κρήτη είναι στην διάθεσή σας για να γίνουν οι μεταφορές και οι διακοπές σας πιο εύκολες.

Ο Νομός Ηρακλείου

⁷ Ο μεγαλύτερος και ο πλέον πυκνοκατοικημένος νομός του νησιού περιβάλλεται από δύο οροσειρές, την Ίδη (Ψηλορείτης) στα δυτικά και τη Δίκη (Λασιθιώτικα βουνά) στα ανατολικά. Στο Ηράκλειο βρίσκονται ορισμένοι από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Κρήτης, πανέμορφες παραλίες και μια γοητευτική ενδοχώρα με γραφικά χωριουδάκια, σπήλαια και φαράγγια, οροπέδια και κατάφυτες κοιλάδες γεμάτες ελαιώνες και αμπελώνες, επιβλητικές οροσειρές, καθώς και η πιο άρτια τουριστική υποδομή της Κρήτης. Ο απaráμιλλος συνδυασμός αστικού τοπίου και φυσικού πλούτου καθιστά το νομό Ηρακλείου μοναδικό προορισμό που πρέπει να εξερευνησετε!

Το Ηράκλειο (πρώην Candia) αποτελεί το μεγαλύτερο αστικό, οικονομικό και επιστημονικό κέντρο της Κρήτης. Ο πρώτος Ευρωπαϊκός πολιτισμός, ο Μινωικός πολιτισμός άνθισε σ' αυτή τη γη πριν 5000 χρόνια. Το Ηράκλειο είναι μια πόλη με ρίζες στο παρελθόν, στραμμένη όμως προς το μέλλον. Είναι η πέμπτη μεγαλύτερη πόλη στην Ελλάδα με πληθυσμό άνω των 150.000 κατοίκων. Το Ηράκλειο

---

⁷ www.el.wikipedia.org

συγκεντρώνει την μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα του νησιού, καθώς είναι το κύριο λιμάνι της εισόδου για την πλειοψηφία των επισκεπτών της Κρήτης. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 20 ετών, το Ηράκλειο έχει σημειώσει αξιοσημείωτη πρόοδο στον ακαδημαϊκό και τεχνολογικό τομέα. Επίσης είναι μια κοσμοπολίτικη και δυναμική πόλη, ιδιαίτερα κατά τη θερινή περίοδο κατά την οποία χιλιάδες επισκέπτες ψωνίζουν στην αγορά ή επισκέπτονται τα μουσεία και άλλα σημεία ενδιαφέροντος. Το Ηράκλειο παρέχει πληθώρα τουριστικών υποδομών καλύπτοντας όλες τις ανάγκες των επισκεπτών με πολλά ξενοδοχεία, εστιατόρια, ταβέρνες, μπαρ και παμπ, εταιρείες ενοικίασης αυτοκινήτων και αμέτρητα εμπορικά καταστήματα.

⁸Το αεροδρόμιο του Ηρακλείου (HER) υποδέχεται περίπου το 17% της συνολικής τουριστικής κίνησης στην Ελλάδα. Υπάρχουν πολλές αεροπορικές εταιρείες που πραγματοποιούν πτήσεις από την ηπειρωτική χώρα προς το Ηράκλειο όλο το χρόνο. Κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου υπάρχουν πτήσεις από και προς τη Σαντορίνη, τη Μύκονο και τη Ρόδο αλλά και πολλές πτήσεις charter προς το Ηράκλειο από όλη την Ευρώπη. Πολλοί από τους επισκέπτες φθάνουν στο Ηράκλειο με ferry-boats.

---

⁸ www.el.wikipedia.org

➤ **Ο Νομός Λασιθίου**

Στο ανατολικό άκρο της Κρήτης, ο νομός Λασιθίου ξεφρνιάζει με τις έντονες αντιθέσεις του. Πίσω από την εκτυφλωτική λάμψη των παγκοσμίως γνωστών παραθαλάσσιων τουριστικών θέρετρων, με τις υπερπολυτελείς ξενοδοχειακές μονάδες, βρίσκονται ανόθευτα από τον τουρισμό όμορφα ορεινά χωριά, ερημικές παραλίες, άγνωστοι αρχαιολογικοί χώροι και βυζαντινά ξωκλήσια, δημιουργώντας ένα πολύ γοητευτικό σκηνικό.

Το Λασιθί είναι η ανατολικότερη περιοχή στο νησί της Κρήτης. Πρωτεύουσα πόλη είναι ο Άγιος Νικόλαος, με άλλες πόλεις την Ιεράπετρα, την Σητεία και την Νεάπολη. Σημαντικός τουριστικός προορισμός της περιοχής, είναι και η περιοχή της Ελούντας στον κόλπο του Μεραμβέλου. Ανατολικά της Ελούντας βρίσκεται το νησί της Σπιναλόγκας ένα μεγάλο ενετικό φρούριο το οποίο υπήρξε αποικία λεπρών. Στο όρος Δίκη βρίσκεται το Οροπέδιο Λασιθίου, διάσημο για τους ανεμόμυλους του. Το Βάι (ανατολικά της Σητείας) είναι γνωστό για φοινικόδασος του. Η περιοχή Λασιθίου διαθέτει υπέροχες παραλίες και ελκυστικό ήπιο κλίμα κατά την διάρκεια του χρόνου προσελκύοντας επισκέπτες από όλη την υφήλιο. Ιδιαίτερα ποιοτικές τουριστικές εγκαταστάσεις είναι διαθέσιμες στην περιοχή της Ελούντας, όπως μοναδικά πολυτελή ξενοδοχεία και επαύλεις.

⁹Η πόλη του Αγίου Νικολάου (Άγιος) είναι η πρωτεύουσα του Λασιθίου, μιά από τις πιο αναπτυγμένες τουριστικές περιοχές στην Ελλάδα. Βρίσκεται κατά μήκος της δυτικής ακτής του κόλπου του Μεραμβέλου. Η πόλη του Αγίου Νικολάου είναι το επικοινωνιακό-πολιτιστικό-εμπορικό και διοικητικό κέντρο της περιοχής, με περίπου 10.000 κατοίκους. Το κλίμα στον Άγιο Νικόλαο είναι ήπιο με εξαιρετικά χαμηλή υγρασία καθιστώντας τον ιδανικό μέρος για να χαλαρώσει και να ανακτήσει κάποιος την χαμένη του ενέργεια. Κατά την διάρκεια της θερινής περιόδου υπάρχει ακτοπλοϊκή σύνδεση με την Κω, Ρόδο, Κάρπαθο και Κάσο. Πλησιέστερο αεροδρόμιο είναι του Ηρακλείου. Σημεία τα οποία αξίζει να επισκεφθείτε στην περιοχή είναι Λίμνη Βουλισμένη (Λίμνη), το Αρχαιολογικό μουσείο και το κέντρο της πόλης.

Ο δρόμος από τον Άγιο Νικόλαο για την Ελούντα προσφέρει μια ασύγκριτη θέα στον κόλπο του Μεραμβέλου με τις δαντελένιες ακρογιαλιές. Το χωριό της Ελούντας

---

⁹ www.el.wikipedia.org

έχει αναπτυχθεί τα τελευταία 20 χρόνια με εξαιρετικά, ξενοδοχεία, ωραία εστιατόρια, καταστήματα, μπαρ κλπ. Στην χερσόνησο της Ελούντας έχουν βρεθεί ερείπια της αρχαίας πόλης Ολούς. Καθημερινά αναχωρούν από την Ελούντα και την Πλάκα σχεδόν κάθε ώρα βάρκες για το νησί της Σπιναλόγκας, διάσημο για το Ενετικό φρούριο, κυρίως όμως επειδή υπήρξε η τελευταία αποικία λεπρών στην Ευρώπη.

Η Ιεράπετρα είναι η 4η μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης με πληθυσμό περίπου 17.000 κατοίκους και η μοναδική μεγάλη πόλη στη νότια ακτή της Κρήτης. Η παλιά πόλη της Ιεράπετρας είναι πραγματικά ενδιαφέρουσα με στενά αδιέξοδα δρομάκια και μικρά σπίτια. Ο τουρισμός και η γεωργία αποτελούν τις κύριες οικονομικές δραστηριότητες στην Ιεράπετρα. Η μεγάλη ποσότητα των λαχανικών και των φρούτων που παράγονται και εξάγονται από εδώ κάνει τους κατοίκους της περιοχής, τους κατά μέσο όρο, πλουσιότερους ανθρώπους στην Κρήτη. Το κλίμα είναι εξαιρετικά ήπιο με μέση θερμοκρασία 20 βαθμών Κελσίου το χρόνο.

Κεφάλαιο 2^ο

Ο Μαζικός Τουρισμός και οι Επιπτώσεις του

2.1 Τουρισμός και Περιβάλλον

¹⁰Η ταχεία οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη, ιδίως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, δημιούργησε πολλά ερωτηματικά για το μέλλον των ανθρωπίνων κοινωνιών στον πλανήτη μας, ιδιαίτερα δε σε σχέση με τα επιδεινούμενα προβλήματα του περιβάλλοντος και τις επιπτώσεις τους στην ποιότητα ζωής των ανθρώπων (IUCN/ UNEP/ WWF, 1991).

Τα θέματα της ποιότητας του περιβάλλοντος απασχολούν όλο και περισσότερο τις σύγχρονες κοινωνίες.

Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάδειξη του περιβάλλοντος σε θέματα προτεραιότητας είναι:

- Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου του ανθρώπου επηρεάζει τις αξίες, ανάγκες και προτεραιότητες μίας κοινωνίας, ως προς την ποιότητα ζωής και το περιβάλλον ειδικότερα. Η οικονομική ανάπτυξη σε παγκόσμια κλίμακα, ιδίως στις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης και της Β. Αμερικής, οδήγησε σε άνοδο του εισοδήματος και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και επέτρεψε την αναζήτηση ευρύτερων αξιών και στόχων πέραν από τις βασικές ανάγκες για ασφάλεια, στέγη, απασχόληση και οικονομική ευμάρεια. Η διεύρυνση των αναγκών επέβαλε έναν αναπροσανατολισμό των αξιών, διευρύνοντας και την έννοια της *ανάπτυξης* που εμπλουτίστηκε με την έννοια της ποιότητας ζωής. Ιδιαίτερο ρόλο στο πλαίσιο αυτό έχει διαδραματίσει όχι μόνον η αύξηση του εισοδήματος και η κάλυψη των βασικών αναγκών, αλλά και η διεύρυνση του ελεύθερου χρόνου για ανάπαυση και αναψυχή, που έφερε στο προσκήνιο έντονα την αναζήτηση δραστηριοτήτων με βάση ευρύτερες εσωτερικές ανάγκες και αξίες που συνδέονται με την ποιότητα ζωής, όπως π.χ. Ο τουρισμός.
- Η αυξανόμενη υποβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος λόγω αρνητικών επιπτώσεων από την ανάπτυξη των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων. Τόσο τα αστικά κέντρα όσο και ο αγροτικός χώρος αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα ρύπανσης (π.χ. Στην ατμόσφαιρα, στο πόσιμο νερό κ.λπ.),

¹⁰ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 133

αισθητικής υποβάθμισης, ηχητικής επίδρασης, διάθεσης των αστικών και βιομηχανικών αποβλήτων κ.λπ. Επιπλέον, η εξάπλωση των οικισμών στον αγροτικό χώρο, η αναζήτηση χώρων για την εγκατάσταση ή επέκταση αγροτικών, βιομηχανικών και άλλων δραστηριοτήτων είχε αρνητικές επιπτώσεις σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές όπως βιότοπους, ακτές, ποταμούς κ.λπ. (ΕΕΑ, 1998). Οι συγκρούσεις αυτές για την χρήση του χώρου έφεραν στο προσκήνιο την ανάγκη αναζήτησης προτεραιοτήτων ως προς την χρήση του και το ρόλο του φυσικού περιβάλλοντος στη ζωή και δραστηριότητα του ανθρώπου.

- Μια επεκτεινόμενη συνειδητοποίηση της αλληλεξάρτησης ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και φυσικού περιβάλλοντος, ιδιαίτερα σε τομείς και κλάδους που εξαρτώνται από την ποιότητα των φυσικών πόρων όπως, π.χ. το έδαφος και το νερό για την γεωργία, αλλά και γενικότερα για την δραστηριότητα και ποιότητα ζωής του ανθρώπου όπως, π.χ., η καθαρή ατμόσφαιρα και το πόσιμο νερό, οι καθαρές παραλίες και η αισθητική του τοπίου για τον τουρισμό κ.λπ.

¹¹Η ανάδειξη των προβλημάτων του περιβάλλοντος σε θέματα πρώτης προτεραιότητας οδήγησε στην ενεργοποίηση της σύγχρονης κοινωνίας για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών και την υιοθέτηση πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος.

Οι πρώτες προσπάθειες για περιβαλλοντική πολιτική ξεκίνησαν με μία αποσπασματική (θεματική) προσέγγιση στα περιβαλλοντικά προβλήματα (π.χ. Ατμόσφαιρα, ρύπανση της θάλασσας κ.ά.), που ήταν απόρροια της περιορισμένης επιστημονικής γνώσης για τα περιβαλλοντικά φαινόμενα αλλά και της πολυδιάσπασης αρμοδιοτήτων της διοίκησης που έχει σχέση με το περιβάλλον.

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ο οριζόντιος χαρακτήρας των περιβαλλοντικών προβλημάτων περιπλέκουν ιδιαίτερα την αναζήτηση και κατάρτιση της κατάλληλης πολιτικής:

- Ορισμένα προβλήματα όπως το νέφος, το φαινόμενο του θερμοκηπίου (παγκόσμια άνοδος της θερμοκρασίας) και η μείωση του προστατευτικού στρώματος του όζοντος, δύσκολα απομονώνονται, καθώς είναι αποτέλεσμα πολλών μικρών συλλογικών δράσεων. Η αντιμετώπιση τους ξεπερνά συνήθως

---

¹¹ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 134

τις δυνατότητες των επί μέρους πολιτικών και απαιτεί συλλογικές προσπάθειες τόσο σε εθνικό, αλλά κυρίως σε υπερεθνικό επίπεδο, φέρνοντας στο προσκήνιο το θέμα της παγκόσμιας συλλογικής ευθύνης, το ρόλο των διεθνών οργανισμών, των εθνικών πολιτικών, τις σχέσεις βιομηχανικά ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών κ.λπ.

- Για κάποια περιβαλλοντικά προβλήματα υπάρχουν ακόμη ασάφειες ως προς την ευθύνη διαχείρισης των πόρων όπως, π.χ., στην περίπτωση ατυχημάτων ρύπανσης, στη ρύπανση του υπόγειου υδάτινου ορίζοντα κ.λπ. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών σχετίζεται με την διάκριση μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών αγαθών, φέρνοντας στο προσκήνιο το ρόλο του κράτους, τα δικαιώματα και τις ευθύνες των πολιτών.

- Άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν έντονα τοπικό χαρακτήρα (π.χ. Ρύπανση), παρόλο που οφείλονται σε ευρύτερα κοινωνικοοικονομικά φαινόμενα (όπως π.χ. ο τουρισμός) που έχει επιπτώσεις κυρίως στον τόπο προορισμού. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών επιβαρύνει ιδιαίτερα τις τοπικές κοινωνίες χωρίς να υπάρχουν απαραίτητα και οι αντίστοιχες άμεσες ωφέλειες, φέρνοντας στο προσκήνιο το ρόλο των εθνικών και τοπικών φορέων, την κατανομή κόστους-ωφελειών μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών φορέων κ.λπ.

- Ορισμένα προβλήματα έχουν τοπικό και υπερτοπικό χαρακτήρα όπως, π.χ., τα θέματα διασυνοριακής ρύπανσης, όπου η αντιμετώπιση τους περιλαμβάνει θέματα διεθνούς πολιτικής, διακρατικών και διεθνών σχέσεων, και συγκρούσεων με οικονομικό και πολιτικό χαρακτήρα.

¹²Τα παραπάνω αναδεικνύουν το σύνθετο χαρακτήρα της περιβαλλοντικής πολιτικής. Η εμπειρία στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του περιβάλλοντος που αναπτύχθηκε σταδιακά οδήγησε σε συγκρότηση ειδικών πολιτικών για την περιβαλλοντική προστασία και διαχείριση. Ήδη στις περισσότερες χώρες του κόσμου υπάρχουν θεσμοθετημένα όργανα, ειδικές και διοικητικές αρχές που ασχολούνται με τα θέματα περιβάλλοντος. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα αντιμετωπίζονται πάντα επαρκώς και αποτελεσματικά (UNEP, 1997). Η σύγχρονη τάση στις ανεπτυγμένες οργανωτικά και οικονομικά χώρες είναι προς την

---

¹² «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 135

κατεύθυνση της ενσωμάτωσης περιβαλλοντικών θεμάτων και μονάδων και στα τομεακά/θεματικά όργανα διοίκησης (π.χ. Επί μέρους υπουργεία κ.λπ.).

¹³Η σύγχρονη πολιτική για την προστασία του περιβάλλοντος διαφέρει σημαντικά από παλαιότερα όχι μόνον ως προς τους λόγους που επιβάλλουν την προστασία αλλά και ως προς το αντικείμενο και χαρακτήρα της προστασίας.

Παρόλο όμως που η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης έχει τύχει γενικότερης πολιτικής αποδοχής, δεν έχει προσδιοριστεί επαρκώς το πώς ακριβώς επιτυγχάνεται επιχειρησιακά.

Επιπλέον, η σύγχρονη αντίληψη βασίζεται σε συντονισμένες δράσεις σε τοπικό, εθνικό και διεθνές/παγκόσμιο επίπεδο, με την κινητοποίηση όλων των φορέων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα αλλά και όλων των πολιτών. Ο ρόλος αυτών των εταίρων, και ιδιαίτερα των μη κυβερνητικών φορέων, είναι ιδιαίτερα σημαντικός, όπως αναγνωρίζεται και με τη βασική αρχή της κοινής ευθύνης και η ενεργοποίηση τους θεωρείται πλέον εκ των ων ουκ άνευ, τόσο στην κατάρτιση όσο και στην εφαρμογή μιας στρατηγικής για την βιώσιμη ανάπτυξη.

Ο ρόλος των παγκόσμιων και διεθνών οργανισμών υπήρξε ιδιαίτερα ενεργός στην ευαισθητοποίηση και στην διεθνή συνεργασία για την αντιμετώπιση παγκόσμιων προβλημάτων υποβάθμισης όπως η θαλάσσια ρύπανση, η επίδραση κλιματικών αλλαγών στο περιβάλλον, η μείωση του στρώματος του όζοντος, η προστασία σπάνιων ειδών κ.λπ. Καθώς και στη διασύνδεση των προβλημάτων υποβάθμισης του περιβάλλοντος με τις πολιτικές οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

2.2 Η Σχέση Τουρισμού και Περιβάλλοντος

¹⁴Φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι καθώς επίσης και οι ίδιες οι ανθρώπινες αποτελούν το κεφάλαιο πάνω στο οποίο χτίζεται το φαινόμενο τουρισμός ενώ ταυτόχρονα είναι και οι κύριοι αποδέκτες των θετικών ή αρνητικών επιρροών που αυτός συνεπάγεται.

Καθώς ο τουρισμός βασίζεται στην αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων δημιουργεί πιέσεις -χρήσεις- στους πόρους αυτούς με αρνητικές -αλλά και θετικές- επιπτώσεις και πιθανώς κινδύνους απώλειας, σημαντικής αλλοίωσης τους ή υποβάθμισης τους.

---

¹³ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 139

¹⁴ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 139

Η σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία τα τελευταία χρόνια λόγω:

- Αύξησης του διεθνούς ανταγωνισμού στον τουρισμό καθώς νέες χώρες και προορισμοί εισέρχονται στην αγορά, προσφέροντας νέο και σχετικά ανέπαφο περιβάλλον ως τουριστικό προϊόν στον τουρίστα- επισκέπτη.
- Γενικότερης αναζήτησης του ανθρώπου για βελτίωση της ποιότητας ζωής και καλύτερο περιβάλλον, όχι μόνο στον τόπο διαμονής του αλλά ιδίως στον τόπο προορισμού του για αναψυχή και διακοπές.

Η σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος αποτελεί ένα κοινό θέμα πολιτικής τόσο απο την πλευρά της τουριστικής ανάπτυξης όσο και από την πλευρά της προστασίας των πολιτιστικών και φυσικών πόρων μίας περιοχής.

Ο τουρισμός αποτελεί μία δυναμική δραστηριότητα, η οποία επιφέρει σημαντικές διαθρωτικές μεταβολές στην οικονομία και κοινωνία σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Αποτελεί δε από τη φύση του ένα πολυδιάστατο φαινόμενο. Το οποίο και βρίσκεται σε μία κατάσταση συνεχούς και μόνιμης σχέσης αλληλεξάρτησης και αλληλοδόμησης με το φυσικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Πρωταρχικά, η δραστηριότητα αυτή έρχεται να καλύψει την ανάγκη του ανθρώπου για αναψυχή, ψυχαγωγία αλλά και την βαθύτερη επιθυμία του να έρθει σε επαφή με την φύση ή να γνωρίσει άλλους τόπους και πολιτισμούς. Το μορφωτικό επίπεδο, οι συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, η εισοδηματική κατάσταση, τα κοινωνικά πρότυπα, η κοινωνική πολιτική, θεσμικές-οργανωτικές ρυθμίσεις, το επίπεδο της τεχνολογικής ανάπτυξης και γενικότερα οι αξίες, στάσεις και αντιλήψεις, δηλαδή η κουλτούρα αποτελούν σημαντικές παραμέτρους προσδιορισμού της δυναμικής και των χαρακτηριστικών ανάπτυξης του τουρισμού στους τόπους προέλευσης αλλά και των μορφών του τουρισμού στους τόπους προορισμού.

¹⁵Μέχρι σήμερα, και για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα ακόμη, η επικρατέστερη μορφή τουρισμού είναι αυτό που έχει ονομαστεί μαζικός τουρισμός, δηλαδή η οργανωμένη μετακίνηση μίας ομάδας ατόμων για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και συγκεκριμένα για παραθαλάσσιες διακοπές.

---

¹⁵ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 140-141
[24]

Η επικράτηση αυτού του τύπου οφείλεται ακριβώς στο γεγονός ότι εξαιτίας των οργανωτικών και τεχνολογικών καινοτομιών προσέφερε πολύ χαμηλό κόστος μεταφοράς και διαμονής ανά επισκέπτη, κάνοντας το περισσότερο δელεαστικό και προσιτό οικονομικά σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων.

Πρόσφατα, ωστόσο, παρατηρείται κάποια μεταστροφή των προτιμήσεων των τουριστών και αντίστοιχη της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών προς πιο ανεξάρτητες μορφές, προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα του κάθε τουρίστα για επαφή με την φύση (φυσιολατρικός τουρισμός), αναζήτηση πολιτιστικών δραστηριοτήτων (πολιτιστικός τουρισμός), έντονη άθληση ή ενασχόληση με αθλητισμό (αθλητικός τουρισμός), αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων ζωής (οικοτουρισμός, αγροτουρισμός), και διάφορες άλλες ειδικές μορφές.

Όλες αυτές οι ειδικές μορφές που συχνά ομαδοποιούνται ως επιλεκτικός τουρισμός αναμένεται να αποτελέσουν ένα διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό των παγκόσμιων μετακινήσεων. Επιπλέον παρατηρούνται αλλαγές στην συχνότητα και διάρκεια των διακοπών, στην κατανομή τους στον χρόνο, και στην ποικιλία των σκοπών για αναψυχή. Ο έντονος προσανατολισμός ορισμένου τύπου δραστηριοτήτων, που έχουν ειδικές απαιτήσεις για το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν, επιβάλλει έντονα μια έμφαση στην ποιότητα. Μέρος αυτής της ποιότητας είναι και το περιβάλλον (φυσικό και πολιτισμικό).

Τόσο η ζήτηση όσο και η προσφορά δείχνουν να προσαρμόζονται ταχύτατα προς την κατεύθυνση αυτή. Για παράδειγμα, αυξάνει όλο και περισσότερο η ζήτηση και προσφορά εξειδικευμένων τουριστικών προγραμμάτων οργανωμένο με βάση το ειδικό ενδιαφέρον για τουρισμό και αναψυχή, προσαρμόζονται οι αντίστοιχοι τουριστικοί κατάλογοι με αναφορά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του τόπου προορισμού, πολλές τουριστικές επιχειρήσεις εφαρμόζουν ειδικά προγράμματα για το περιβάλλον ενώ και οι τόποι προορισμού εφαρμόζουν ειδικές παρεμβάσεις ανάπτυξης ειδικού τύπου υποδομής (π.χ. Συνεδριακά κέντρα, μαρίνες κ.λπ.), και πολωτικές προστασίας και ανάδειξης των πόρων και πλεονεκτημάτων της περιοχής (ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας).

Τα αίτια που ωθούν προς μια τέτοια κατεύθυνση για ειδικές μορφές τουρισμού σήμερα θα πρέπει να αναζητηθούν:

1. Στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών για ξεκούραση και αναψυχή και αναζήτηση πιο σύνθετων τρόπων ικανοποίησης και νέων εμπειριών μέσω της ανακάλυψης και γνώσης του κόσμου.
2. Στη γενικότερη άνοδο του βιοτικού επιπέδου και τις μεταβολές στις ανάγκες, αξίες και προτεραιότητες της κοινωνίας όπου τα θέματα ποιότητας ζωής αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία.
3. Στην αυξανόμενη υποβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος λόγω των αρνητικών επιπτώσεων από την ανάπτυξη ανθρωπίνων δραστηριοτήτων.
4. Στη συνειδητοποίηση της αλληλεξάρτησης ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και φυσικού περιβάλλοντος.
5. Στην ευαισθητοποίηση, όσον αφορά στην προστασία και ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας κάθε περιοχής.

2.3 Οι Επιπτώσεις του Τουρισμού στον Τόπο Προορισμού

¹⁶Οι επιπτώσεις του τουρισμού μπορούν να διακριθούν σε τέσσερις γενικές κατηγορίες ως προς το:

- Φυσικό περιβάλλον (φυσικά οικοσυστήματα και τους φυσικούς πόρους : έδαφος, χλωρίδα, πανίδα, τοπίο, αέρας, θάλασσα, νερά).
- Δομημένο περιβάλλον, ειδικότερα στην αρχιτεκτονική κληρονομιά αλλά και στη δομή, λειτουργία και δυναμική των ανθρωπίνων οικισμών.
- Κοινωνικό περιβάλλον (θεσμούς, ήθη, έθιμα).
- Οικονομικό περιβάλλον (τοπική, περιφερειακή και εθνική κλίμακα).

Οι πολλαπλές επιπτώσεις του τουρισμού προέρχονται από την πολυπλοκότητα της δομής του ως δραστηριότητα, καθώς έχει ισχυρές διασυνδέσεις με διάφορες άλλες οικονομικές δραστηριότητες όπως το εμπόριο, οι μεταφορές και η δόμηση κ.λπ. Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον τουρισμό δεν είναι μόνο οικονομικοί, αλλά σε ένα μεγάλο βαθμό κοινωνικοί και πολιτισμικοί. Η ανάπτυξη οποιασδήποτε ανθρώπινης

---

¹⁶ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 141-142

δραστηριότητας έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον. Το κύριο ερώτημα είναι κατά πόσο οι επιπτώσεις αυτές είναι σημαντικές, δηλαδή επιφέρουν δραστικές αλλαγές στη δομή και δυναμική των φυσικών και ανθρώπινων οικοσυστημάτων. Για αυτό το λόγο και η αξιολόγηση των επιπτώσεων έχει προσελκύσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

¹⁷ Η αναζήτηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων του τουρισμού ενέχει δυσκολίες που προέρχονται από τον χαρακτήρα του τουρισμού ως συμπλέγματος δραστηριοτήτων που περιλαμβάνει τη διαμονή, τις μεταφορές, το εμπόριο, τις υπηρεσίες κ.λπ., αλλά και από τις σημαντικές έμμεσες (δευτερογενείς) επιπτώσεις στα ήθη και τον τρόπο ζωής των επισκεπτών και του τοπικού πληθυσμού, τις επιπτώσεις τους στην χρήση των πόρων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η οικιστική ανάπτυξη που σχετίζεται με την τουριστική δραστηριότητα και μπορεί να συνεπάγεται σημαντικούς κινδύνους υποβάθμισης της ποιότητας του περιβάλλοντος. Ιδιαίτερα ως προς τις έμμεσες επιπτώσεις δεν είναι τόσο ο τουρισμός που αποτελεί το ειδικό πρόβλημα, αλλά η αδυναμία ελέγχου και ορθολογικής οργάνωσης της ανάπτυξης αυτής.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτούν οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στους πόρους (π.χ. νερό, παραλίες, μνημεία, κτίρια, οικισμοί, έργα τέχνης κ.λπ.) κατά τη διαδικασία παραγωγής (π.χ. Δημιουργία τεχνητών παραλιών) ή κατανάλωσης (απόλαυσης) τους. Από μία γενική σκοπιά, οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά μπορεί να ανάγονται σε φυσική φθορά ή και απώλεια των πόρων λόγω της χρήσης των (π.χ. Καταστροφές στα μνημεία) είτε μείωση της ικανοποίησης που προσφέρει η κατανάλωση τους λόγω υποβάθμισης του συμβολισμού ή των χαρακτηριστικών τους ή αδυναμίας ουσιαστικής απόλαυσης τους (π.χ. λόγω παρουσίας μεγάλου αριθμού επισκεπτών). Οι επιπτώσεις αναφέρονται τόσο στους επισκέπτες-τουρίστες όσο και στον τοπικό πληθυσμό σχέση δε επισκεπτών και τοπικών χρηστών έχει αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης σε πολλούς τουριστικούς προορισμούς. (βλ. Παρακάτω πλαίσιο).

---

¹⁷ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 142

Επιπτώσεις του τουρισμού στην τοπική κοινωνία

Η μελέτη των επιπτώσεων του τουρισμού στην τοπική κοινωνία και η σχέση τουρίστα και τοπικής κοινωνίας παρέχει ένα σημαντικό εύρος από διαπιστώσεις, χωρίς όμως να διευκρινίζεται κατά πόσο οι διάφορες αλλαγές και φαινόμενα που παρατηρούνται οφείλονται αποκλειστικά στον τουρισμό.

Αύξηση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών, αλκοολισμός, εγκληματικότητα, πορνεία, μιμητισμός, απώλεια γλωσσικών στοιχείων, έκπτωση ηθών, εκμετάλλευση, εγκατάλειψη παραδοσιακού τρόπου ζωής είναι μερικές από τις επιπτώσεις που παρατηρούνται στις τοπικές κοινωνίες μετά την είσοδο του τουρισμού.

Κοκκώσης Χ. και Μέξα Α., 1997, Τουρισμός και Περιβάλλον: Η αναζήτηση της ισορροπίας, στο Βιώσιμη ανάπτυξη με την περιβαλλοντική αγωγή, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας Μεσολόγγι.

2.4 Οι Επιπτώσεις του Τουρισμού στο Φυσικό Περιβάλλον

¹⁸ Η μελέτη της σχέσης φυσικού περιβάλλοντος και τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις παρακάτω βασικές έννοιες, οι οποίες είναι άμεσα συνδεδεμένες με την οικολογική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης:

- Οικοσύστημα (ecosystem). Σύστημα το οποίο περιέχει όλους τους οργανισμούς μιας περιοχής και το περιβάλλον στο οποίο ζουν.
- Βιότοπος (habitat). Τύπος περιβάλλοντος όπου ζει ένας οργανισμός.
- Ποικιλότητα (diversity). Αφθονία του αριθμού των ειδών σε μία περιοχή. Διακρίνεται σε:
  - Ποικιλότητα (τοπική). Αριθμός ειδών σε μια μικρή περιοχή (υπονοεί ένα λίγο πολύ ομοιόμορφο βιότοπο).
  - Ποικιλότητα (περιφερειακή). Αριθμός ειδών σε μία ευρύτερη περιφέρεια.

¹⁸ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 147

- Διατήρηση της ποικιλότητας. Ο στόχος της διατήρησης της βιολογικής ποικιλότητας των ειδών θα πρέπει να θεωρείται δεδομένος. Οι ανθρώπινες δραστηριότητες, οι οποίες έχουν ως άμεσο ή έμμεσο αποτέλεσμα την μείωση της βιολογικής ποικιλότητας, θα πρέπει να εξαλειφθούν καθώς δεν νοείται διαδικασία βιώσιμης ανάπτυξης με ταυτόχρονη απώλεια φυτικών ή ζωικών ειδών.
- Μέγιστη βιώσιμη απόδοση (maximum sustainable yield). Η αξιοποίηση ενός φυσικού πόρου είναι βιώσιμη έως ενός ορισμένου σημείου απόδοσης. Μετά από αυτό το όριο, έχουμε απότομη πτώση της απόδοσης.
- Φέρουσα ικανότητα (carrying capacity). Έχει σημασία για μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και καθορίζει την ικανότητα της για συντήρηση συγκεκριμένου αριθμού ανθρώπων, πανίδας, χλωρίδας και γενικότερα ατόμων ή μονάδων. Η φέρουσα ικανότητα θα πρέπει να διαχωρίζεται από την ιδανική φέρουσα ικανότητα (optimal carrying capacity). Η δεύτερη εμφανίζεται λιγότερο τρωτή στις περιβαλλοντικές εντάσεις.
- Αφομοιωτική ικανότητα (assimilative capacity). Ο κάθε φυσικός αποδέκτης ρύπων παρουσιάζει περιορισμένες δυνατότητες αυτοκαθαρισμού. Η ικανότητα του να αφομοιώνει κάποιες ποσότητες ενώ παράλληλα να διατηρεί τα περιβαλλοντικά του πρότυπα, ονομάζεται αφομοιωτική ικανότητα. Ο ποσοτικός προσδιορισμός της ως ορίου δεν προσδιορίζει την ποσότητα ρύπων που δεν βλάπτει, όσο οι συνέπειες αυτής της ποσότητας είναι άγνωστες ή αμελητέες σύμφωνα με την υφιστάμενη γνώση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μείωση της αφομοιωτικής ικανότητας κάτω από διαφορετικές περιβαλλοντικές συνθήκες όσο και συσσωρευτικά στο χρόνο.

¹⁹Ο τουρισμός όπως και κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, έχει αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον: στους φυσικούς πόρους και στα οικοσυστήματα. Οι επιπτώσεις αυτές μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες. Επιπλέον μπορεί να είναι διακριτές σε διάφορες κλίμακες του χώρου:

- Σε τοπικό επίπεδο δημιουργείται ανταγωνισμός ανάμεσα στις δραστηριότητες που αφορούν στη χρήση της γης και των άλλων πόρων (π.χ. νερό). Επίσης η ρύπανση του νερού και της θάλασσας ή συχνά τα υψηλά επίπεδα θορύβου αλλά και φυσικοί κίνδυνοι όπως χιονοστιβάδες, κατολισθήσεις, πλημμύρες είναι μερικές από τις συνέπειες που έχουν ανθρώπινες παρεμβάσεις που γίνονται χάριν του τουρισμού.
- Σε περιφερειακό επίπεδο, οι συνέπειες που έχουν σημασία περιλαμβάνουν καταστροφή ή υποβάθμιση βιοτόπων, απώλεια βιολογικής ποικιλότητας, ρύπανση επιφανειακών και υπογείων υδάτων κ.λπ.
- Σε παγκόσμιο επίπεδο δημιουργείται ρύπανση από τις μεταφορές/κυκλοφορία και την παραγωγή ενέργειας που μπορεί να συμβάλλουν στην εκτεταμένη καταστροφή μεγάλων δασικών εκτάσεων (ως συνέπεια της ατμοσφαιρικής ρύπανσης) και σε συνολική αλλαγή του κλίματος (φαινόμενο θερμοκηπίου).

2.5 Οι Επιπτώσεις του Τουρισμού στους Φυσικούς Πόρους

²⁰Οι τουριστικές δραστηριότητες έχουν άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις στο νερό, στο έδαφος και στον αέρα.

ΝΕΡΟ

Η χρήση νερού κατά μέσο όρο είναι 450 λίτρα ανά τουρίστα στα ξενοδοχεία πολυτελείας και περί τα 280 στα περισσότερα από τα άλλα. Η ζήτηση για νερό περιλαμβάνει τόσο τις ποσότητες για καθαριότητα και για πόση όσο και για την συντήρηση κήπων και άλλες εξυπηρετήσεις (π.χ. κολυμβητικές δεξαμενές, πισίνες κ.λπ.). Οι σύγχρονες ανάγκες αλλά και συχνά οι επικρατούσες αντιλήψεις (μόδα) για

¹⁹ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 148

²⁰ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 149

τουριστικές εξυπηρετήσεις απαιτούν σημαντικές ποσότητες νερού. Για παράδειγμα, το γκαζόν ή και άλλα είδη κηποτεχνίας (τιλιές, λεύκες κ.λπ.) έχουν αυξημένες απαιτήσεις για νερό (απαιτούν συχνό πότισμα), ιδιαίτερα σε ξηροθερμικές περιοχές όπως είναι οι περισσότεροι τουριστικοί προορισμοί στη Μεσόγειο. Η φύτευση δαπανηρών σε νερό ειδών, συχνά ξένων προς το φυσικό περιβάλλον της περιοχής, σε κήπους ξενοδοχείων δημιουργεί πιέσεις και προβλήματα καθώς αυτά τα είδη στερούνται μηχανισμών προσαρμογής ικανών να τα προστατέψουν από την ξηρασία κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, με αποτέλεσμα να απαιτούν συνεχές πότισμα. Το ίδιο συμβαίνει και με τις εγκαταστάσεις γκολφ που επιβάλλουν την εξασφάλιση σημαντικής ποσότητας νερού. Οι χρήσεις αυτές του νερού έρχονται συχνά σε σύγκρουση με τις ανάγκες για άλλες χρήσεις, π.χ. Τα φυσικά οικοσυστήματα με φυσική βλάστηση (π.χ. υγρότοποι), τη γεωργία, κτηνοτροφία κ.λπ. Συχνά για τις ανάγκες αναζητούνται οι υπόγειοι υδάτινοι πόροι με γεωτρήσεις. Αυτές οι πρακτικές μειώνουν το φόρτο του δικτύου ύδρευσης αλλά παράλληλα αποδυναμώνουν τον υδροφόρο ορίζοντα, κάτι που τελικά επηρεάζει συνολικά την ανάπτυξη της περιοχής, όπως συνέβη, για παράδειγμα, στον κύριο τουριστικό πόλο της Τυνησίας, το Hammamet.

Οι υψηλές απαιτήσεις σε ποσότητες νερού, κατά τους μήνες αιχμής, αποτελούν σημαντικό πρόβλημα, ιδιαίτερα για πολλά νησιά και τις παράκτιες περιοχές. Αυτό απορρέει όχι τόσο από την αύξηση της κατά κεφαλήν κατανάλωσης, αλλά από την εποχιακή αύξηση της ζήτησης λόγω αύξησης των καταναλωτών, καθώς η παράκτια ζώνη φιλοξενεί το μεγαλύτερο μέρος των τουριστών. Τα περισσότερα νησιά έχουν περιορισμένη φέρουσα ικανότητα αφού στερούνται υδατικών αποθεμάτων, ικανών να ικανοποιήσουν τη μεγάλη ζήτηση των θερινών μηνών. Οι παράκτιοι υδροφορείς, που συνήθως έχουν μικρή δυναμικότητα, δέχονται μεγάλη πίεση σε μικρή χρονική περίοδο. Η υπεράντληση των παράκτιων υδροφορέων προκαλεί συχνά φαινόμενα υφαλμύρωσης, επίπτωση μη αντιστρεπτή. Ιδιαίτερα ευαίσθητες στον κίνδυνο υφαλμύρωσης θεωρούνται κυρίως οι ομαλές περιοχές γύρω από αμμώδη περιβάλλοντα αλλουβιακών αποθέσεων.

ΓΗ/ΕΛΛΑΦΟΣ

²¹Η παρεμπόδιση του φυσικού υδρογραφικού δικτύου που μεταφέρει ιζήματα από τα ανώτερα μέρη της λεκάνης απορροής έχει συχνά ως αποτέλεσμα τη μείωση των χειμαίων στερεοπαροχών στο θαλάσσιο αποδέκτη. Ανάλογα με το παράκτιο καθεστώς ρευμάτων επέρχεται διάβρωση της ακτής (αρχικά με την απομάκρυνση της λεπτόκοκκης άμμου και στην συνέχεια με την αποκάλυψη και διάβρωση του σκληρού υποβάθρου).

Σε πολλές περιπτώσεις εφαρμόζονται διορθωτικά τεχνικά έργα, τα οποία μπορεί να επιλύουν τοπικά το πρόβλημα, αλλά έχει αποδειχτεί επανειλημμένα ότι δημιουργούν προβλήματα στη γειτονική περιοχή (π.χ. Φλόριδα, ΗΠΑ και Ισπανία). Ο σημαντικός κίνδυνος από τέτοιου είδους παρεμβάσεις είναι η διαφοροποίηση ή ακόμα και ανατροπή κρίσιμων φυσικών κύκλων. Η διάβρωση αποτελεί την κυριότερη περιβαλλοντική επίπτωση αυτών των έργων. Συχνά παρατηρούνται φαινόμενα ολικής γεωμορφολογικής μεταβολής και διάβρωσης της ακτής ως αποτέλεσμα της έλλειψης του ορθολογικού σχεδιασμού εγκαταστάσεων και υποδομών.

Ο κακός σχεδιασμός και η χωροθέτηση στα λιμενικά και άλλα παρεμφερή έργα στην παράκτια ζώνη επηρεάζει τις διαδικασίες μορφοποίησης της ακτής, οδηγώντας στην διάβρωση ή την εναπόθεση, με επιπτώσεις στην ακτή (τροχοφόρα στην ακτή, αθλοπαιδιές).

Η μεταβολή του ισοζυγίου στον ιζηματογενή κύκλο (1) προέρχεται, συχνά από δόμηση στην προσκείμενη λεκάνη απορροής και όχι κατά ανάγκη από τουριστικές εγκαταστάσεις.

Η ανεξέλεγκτη απόρριψη των σκουπιδιών είναι ένα συνηθές φαινόμενο σε πολυπληθείς τουριστικές περιοχές, γεγονός που πέρα από την οπτική ρύπανση αποτελεί και εστία μόλυνσης. Σε πολλές τουριστικές περιοχές, η διαχείριση των στερεών αποβλήτων είναι υποτυπώδης, με αποτέλεσμα να μην λαμβάνεται κανένα μέτρο για την πιθανότητα παραγωγής εκχυλισμάτων και στραγγισμάτων στους χώρους διάθεσης που παρουσιάζουν το έδαφος και ο υπόγειος υδάτινος ορίζοντας. Τέλος, η επιχωμάτωση δεν είναι επαρκής, ενώ πολύ συχνά η μέθοδος διάθεσης είναι η ανεξέλεγκτη ρίψη και καύση.

---

²¹ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 150

Ο ιζηματογενής κύκλος διάβρωσης-απόθεσης αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές φυσικές διεργασίες και έναν από τους κυριότερους γεωμορφολογικούς κύκλους. Τα λεπτόκοκκα και χονδρόκοκκα ιζήματα-αποτέλεσμα της αιολικής και υδατικής χερσαίας διάβρωσης-συμπαράσφρονται από τα όμβρια νερά και μέσω του υδρογραφικού δικτύου και του μεγαλύτερου μέρους από κάθε λεκάνη απορροής καταλήγουν στον τελικό θαλάσσιο αποδέκτη. Χάρη σε αυτόν τον κύκλο, απολαμβάνουμε τις υπέροχες αμμουδιές οι οποίες συγκεντρώνουν και το μεγαλύτερο ποσοστό των τουριστικών δραστηριοτήτων και γενικά αυτών που σχετίζονται με αναψυχή.

ΑΕΡΑΣ

²²Ο τουρισμός όπως και κάθε δραστηριότητα επιβαρύνει την κατάσταση της ατμόσφαιρας. Η εκτεταμένη χρήση οχημάτων εσωτερικής καύσης για την μετακίνηση των τουριστών αλλά και η αύξηση της καύσης ορυκτών καυσίμων για την παραγωγή ενέργειας ικανής να αντιμετωπίσει την αυξημένη ζήτηση, συμβάλλουν στην αύξηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, αλλά και στο μικροκλίμα της περιοχής, ενώ επηρεάζει και το κλίμα γενικότερα (π.χ. συμβάλλοντας στο φαινόμενο του θερμοκηπίου).

Οι μεταφορές που συνδέονται με τον τουρισμό εκτιμάται ότι καταναλώνουν το 3% της συνολικής καταναλισκόμενης ενέργειας στην Ευρώπη. Τα 2/3 των τουριστών στη Μεσόγειο χρησιμοποιούν το αυτοκίνητο για τις διάφορες μετακινήσεις τους, γεγονός που μεταφράζεται σε 110 εκατ. Επιβάτες και 36 εκατ. Αυτοκίνητα κάθε χρόνο. Προφάνως, η μετακίνηση αυτή συμβάλλει στην ατμοσφαιρική ρύπανση. Ας σημειωθεί ότι το 70% των συνολικών εκπομπών CO₂, που προκαλεί προβλήματα στην υγεία, κυρίως στο αναπνευστικό σύστημα και την καρδιά, προέρχονται από τις μεταφορές. Οι μεταφορές ευθύνονται επίσης για το 50% των εκπομπών οξειδίων του αζώτου, ρύπος που συμβάλει επίσης στη δημιουργία φωτοχημικού νέφους. Αν και είναι δύσκολος ο ακριβής υπολογισμός της συμβολής της τουριστικής κίνησης στην πρόκληση ατμοσφαιρικής ρύπανσης, εντούτοις ειδικά για ορισμένες εποχές του έτους φαίνεται ότι δεν είναι καθόλου αμελητέα.

ΕΝΕΡΓΕΙΑ

---

²² Lanquar R. et al, *Tourisme et Environnement en Mediterranee*, Les Fascicules du Plan Bleu, No 8, Economica, Paris 1995.

²³ Αν και η ενέργεια δεν αποτελεί φυσικό πόρο, περιλαμβάνεται σε αυτήν τη κατηγορία για το λόγο ότι η παραγωγή ενέργειας τις περισσότερες φορές απαιτεί την κατανάλωση κάποιου μη ανανεώσιμου φυσικού πόρου όπως υδρογονάνθρακες.

Η τουριστική ανάπτυξη μίας περιοχής έχει ως άμεσο επακόλουθο την αύξηση κατανάλωσης ενέργειας, η οποία με την σειρά της απαιτεί την αύξηση παραγωγής ενέργειας. Η παραγωγή ενέργειας γίνεται στον τόπο κατανάλωσης ή εκτός, με τις γνωστές αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Δεν είναι μόνον η αύξηση του τουρισμού αλλά και οι αλλαγές στις κατά κεφαλήν απαιτήσεις για ενέργεια, ως συνέπεια των νέων καταναλωτικών προτύπων (π.χ. η χρήση air conditioning).

2.6 Οι Επιπτώσεις του Τουρισμού στα Φυσικά Οικοσυστήματα

Οι άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στα φυσικά οικοσυστήματα διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες διαταραχών που αφορούν: στη λειτουργία των οικοσυστημάτων, στη δομή των οικοσυστημάτων των βιοκοινοτήτων ή/και στη μείωση της βιολογικής ποικιλότητας και, τέλος, αυτές που αφορούν συγκεκριμένους πληθυσμούς σπανίων ειδών (GFANC, 1997).

2.6.1 Διαταραχές στη Λειτουργία των Οικοσυστημάτων

²⁴ Είναι αυτονόητο ότι οι διαταραχές δεν οφείλονται αποκλειστικά στον τουρισμό. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα, όμως, σε πολλές περιπτώσεις προκαλεί, επιταχύνει ή επιτείνει, π.χ. λόγω της εποχιακής υπερφόρτωσης ή/και της περαιτέρω επέκτασης των υποδομών και των οικισμών, τις διαταραχές που περιγράφονται.

Η κατασκευή τουριστικών μονάδων και σχετικών εγκαταστάσεων και προσβάσεων, εκτός του ότι καταλαμβάνει χώρο συνήθως σε εξωαστικές περιοχές όπου αναπτύσσονται τα φυσικά οικοσυστήματα, έχει επιπτώσεις και στη λειτουργία παρεμβαίνοντας στον υδρολογικό κύκλο, το μικροκλίμα, τη διακίνηση και επικοινωνία των ειδών, περιορίζοντας το ζωτικό τους χώρο τόσο με φυσική διακοπή (λόγω δόμησης), όσο και με λειτουργικές διαταραχές λόγω θορύβου, παρουσία ανθρώπων, διακίνησης οχημάτων κ.λπ.

²³ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 151-152

²⁴ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 153

²⁵Η κατασκευή, επέκταση και συντήρηση του οδικού δικτύου έχει άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις στην ευρύτερη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων. Η χάραξη οδικού δικτύου συνεπάγεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, την αποψίλωση μεγάλων δασικών εκτάσεων και τον κατακερματισμό του φυσικού χώρου. Η κοπή των δέντρων έχει ως συνέπεια τη διάβρωση και την αλλαγή του μακροκλίματος της περιοχής. Ο θόρυβος τόσο κατά την κατασκευή όσο και κατά την λειτουργία του οδικού δικτύου δρα αρνητικά στην πανίδα, ενώ τα καυσαέρια των αυτοκινούμενων οχημάτων επηρεάζουν την χλωρίδα. Στη μεσογειακή ζώνη, η χάραξη οδικού δικτύου σε περιοχές που καλύπτονται από πεύκα, μακία ή φρυγανική βλάστηση συνδέεται με κινδύνους πυρκαγιάς, που σε πολλές περιπτώσεις οφείλεται σε αμέλεια.

Επιπροσθέτως, προβλήματα δημιουργούνται από τις χωροθετήσεις των έργων αυτών (δρόμοι παράλληλοι και σε μικρή απόσταση από την ακτή παρεμποδίζουν τον ιζηματογενή κύκλο, προκαλώντας σε ορισμένες περιπτώσεις διάβρωση της ακτής). Συχνά τα έργα υποδομής καταλαμβάνουν μεγάλες επιφάνειες γης, συνήθως παραγωγικής, καταστρέφουν τα παράκτια οικοσυστήματα και συμβάλλουν στην οικιστική επέκταση.

Οι οικοδομικές ή άλλες δραστηριότητες που σχετίζονται με την κατασκευή και λειτουργία λιμανιών, μαρίνων κ.λπ. Οδηγούν σε εκτεταμένες αλλαγές στη φυσική κυκλοφορία του νερού. Τα πρωταρχικά προβλήματα που έχουν σχέση με την κατασκευή λιμανιών είναι η εκβάθυνση και η απόρριψη των αδρανών υλικών. Κατά την λειτουργία των εν λόγω εγκαταστάσεων διαταράσσεται η φυσική λειτουργία εξαιτίας της ανατάραξης του ιζήματος από τις κινήσεις των διαφόρων σκαφών και ρύπανσης που οφείλεται στη συγκέντρωση σκαφών.

Άλλες εγκαταστάσεις μεταφορών, όπως π.χ. Αεροδρόμια, έχουν επίσης συχνά επιπτώσεις καθώς απαιτούνται συνήθως μεγάλες εκτάσεις για εγκαταστάσεις αλλά και μία μεγάλη περιμετρική ζώνη ασφαλείας. Το ευρύτερο περιβάλλον επηρεάζεται από τους διαδρόμους, υπόστεγα, γραφεία, κτίρια διακίνησης επιβατών και εμπορευμάτων, εγκαταστάσεις στάθμευσης αυτοκινήτων κ.λπ. Ο θόρυβος αλλά και η διακίνηση ανθρώπων και οχημάτων είναι σημαντικό πρόβλημα λόγω των επιπτώσεων του σε οικολογικές διεργασίες (αναπαραγωγή, επώαση πουλιών κ.λπ.). Η λειτουργία ενός αεροδρομίου δημιουργεί υγρά συσσωρευτικά και αέρια απόβλητα αλλά και προσελκύει άλλες δραστηριότητες στην περιοχή που επιβαρύνουν το περιβάλλον.

---

²⁵ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 133

Η μείωση της έκτασης του φυσικού περιβάλλοντος για την επέκταση δόμησης που επιβάλλει η εξυπηρέτηση των τουριστικών αναγκών, επιδρά αρνητικά στη δομή και λειτουργία των οικοσυστημάτων της περιοχής και τη βιολογική ποικιλότητα των ειδών.

Ο απαραίτητος για την επιβίωση ζωτικός χώρος των φυσικών πληθυσμών διακόπτεται ή μειώνεται από τη χωρική επιβολή της τουριστικής ανάπτυξης, με αποτέλεσμα τη δημιουργία αποκομμένων υποσυνόλων του αρχικού πληθυσμού (μεταπληθυσμοί). Στη συνέχεια, λόγω ανυπαρξίας φυσικών διαδρόμων επικοινωνίας (corridors), επέρχεται αδυναμία επικοινωνίας, με τελικό αποτέλεσμα τη μείωση της ποικιλότητας σε επίπεδο γονιδίων (πτώχευση της τράπεζας γονιδίων-genes pool).

2.6.2 Μεταβολές στη Δομή των Οικοσυστημάτων των Βιοκοινοτήτων ή/και Μείωση της Βιολογικής Ποικιλότητας

²⁶Η αύξηση των υγρών αποβλήτων με άμεση συνέπεια την δημιουργία *ευτροφισμού* (μελέτη περίπτωσης Αδριατικής παρακάτω). Η τουριστική ανάπτυξη δεν είναι πάντα η μοναδική αιτία, παρ' όλα αυτά, η βιωσιμότητα του τουρισμού συχνά απειλείται από υποβάθμιση στους υγρούς αποδέκτες όταν ξεπερνιέται η αφομοιωτική ικανότητα αυτών. Ο ευτροφισμός, ένα από τα σημαντικότερα παραδείγματα μεταβολής της σύνθεσης της βιοκοινότητας, είναι το αποτέλεσμα διάθεσης αποβλήτων από αγωγούς αστικών λυμάτων πόλεων, αγωγούς λυμάτων ξενοδοχείων καθώς και από χερσαίες απορροές που προκαλούνται από τις βροχές, εφόσον στην παράκτια ζώνη υπάρχουν και καλλιεργούμενες εκτάσεις όπου γίνεται χρήση λιπασμάτων. Οι ευτροφικές συνθήκες συνεπάγονται μείωση της διαφάνειας του θαλασσινού νερού, αποτέλεσμα υπερβολικής ανάπτυξης φυτοπλαγκτού και παρουσίας οργανικών αιωρούμενων. Η παρουσία οργανικού φορτίου από οργανικά λύματα συμβάλλει στην επιβίωση ετερότροφων βακτηρίων, πολλά από τα οποία είναι παθογόνα.

Αλλαγές στη σύνθεση της χλωρίδας και της πανίδας παρατηρούνται και στα χερσαία οικοσυστήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αλλαγή της δομής των φυτοκοινοτήτων στις αμμοθίνες, που οφείλεται στην πίεση που ασκούν οι λουόμενοι, η στάθμευση και διακίνηση οχημάτων κ.λπ.

---

²⁶ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 156

2.6.3 Η Μείωση του Πληθυσμού Σπανίων Ειδών

Σε αρκετές περιπτώσεις, δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τουρισμό και με την ανάπτυξη που συνεπάγεται μπορούν να παρεμποδίσουν ευαίσθητες βιολογικές διαδικασίες που αφορούν σπάνια είδη.

Για παράδειγμα, η τουριστική ανάπτυξη σε αμμώδεις ακτές δρα αρνητικά στις αναπαραγωγικές διαδικασίες ζώων που χρησιμοποιούν την άμμο για την εκκόλαψη των αυγών τους (χελώνα *Caretta caretta*), που συχνά συμπίπτει με την περίοδο διακοπών των ανθρώπων.

Σε άλλες περιπτώσεις, δραστηριότητες όπως τα θαλάσσια μηχανοκίνητα σπορ μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά σπάνια θηλαστικά, όπως έχει ήδη συμβεί στην περίπτωση της φώκιας *Monachus monachus*.

Είδη της ερπετοπανίδας που έχουν περιορισμένη δυνατότητα μετακίνησης όπως η *Vipera lebetina* στη Μήλο και στη Κίμωλο κινδυνεύουν άμεσα από τη συνδεδεμένη με τον τουρισμό οικιστική ανάπτυξη και ανάπτυξη των υποδομών.

Αναφορικά με τα ενδημικά φυτά, ο κίνδυνος από την τουριστική ανάπτυξη και τα όσα αυτή συνεπάγεται είναι υπαρκτός στον βαθμό που δεν εφαρμόζονται κάποια μέτρα προστασίας.

Κεφάλαιο 3ο

Βιώσιμη Ανάπτυξη στον Τουρισμό

3.1 Οι Ειδικές Μορφές Τουρισμού

²⁷Η ανάπτυξη του μαζικού οργανωμένου τουρισμού, με όλες τις συνέπειες που συνεπάγονται οι χώρο-χρονικές συγκεντρώσεις του, τόσο στις χώρες υποδοχής όσο και στις χώρες προέλευσης των τουριστών, ήρθε σε αντίθεση με τα αρχέγονα και βαθύτερα κίνητρα των τουριστών, (επαφή με την φύση, αρχαιότητες δραστηριότητες όπως ψάρεμα και κυνήγι, δημιουργία ατμόσφαιρας γιορτής κ.α.). Η αμφισβήτηση του μοντέλου του μαζικού οργανωμένου τουρισμού επήλθε με την ανάπτυξη των εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού.

Εννοιολογικά, οι «ειδικές μορφές» τουρισμού προσδιορίζονται από τα επιμέρους ειδικά κίνητρα που ωθούν τα άτομα στην τουριστική μετακίνηση, ενώ οι «εναλλακτικές μορφές», οι οποίες αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών, ερμηνεύονται από τα κίνητρα των ατόμων που σχετίζονται με τον τρόπο οργάνωσης του ταξιδιού (αυτονομία) και τον προσανατολισμό της τουριστικής κατανάλωσης σε περιβαλλοντικά προϊόντα.

Ουσιαστικά, η ομάδα κινήτρων που προσδιορίζει τον τύπο του ταξιδιού και την καταναλωτική συμπεριφορά του τουρίστα καθορίζει την επιλογή μίας ή περισσότερων ειδικών ή εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ο συσχετισμός μεταξύ των τουριστικών προϊόντων του τόπου υποδοχής, καθώς και της τουριστικής οργάνωσης των ζωνών προέλευσης, της τμηματοποίησης της πελατείας και του προφίλ των τουριστών, αποδεικνύεται απαραίτητη όσον αφορά την ανάπτυξη και την εμπορικοποίηση αυτών των μορφών.

3.2 Τα Αποτελέσματα της απρογραμματίστης τουριστικής ανάπτυξης των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών

Η ταχύτατη ανάπτυξη του τουρισμού, τόσο στις ανεπτυγμένες χώρες όσο και αναπτυσσόμενες, προκάλεσε έντονο προβληματισμό για τις δυσκολίες διαχείρισης αυτού του τομέα. Το εγγενές

χαρακτηριστικό της τουριστικής ανάπτυξης, η επέκταση στο χώρο, ανάδειξε τα πρώτα προβλήματα στη περιβαλλοντική, χωροταξική και πολεοδομική διαχείριση αυτού του νέου προτύπου ανάπτυξης

---

²⁷ (WTO, 1993, Bosselman F., Peterson C. A., Mc Carthy C., 1999).

Ο μεγάλος αριθμός των τουριστών σε συνδυασμό με την εποχικότητα οδήγησαν σε έντονες πιέσεις στις παραγωγικές και κοινωνικές λειτουργίες των πόλεων και των κοινοτήτων που αναπτύσσονταν τουριστικά. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, παρά την οικονομική ανάπτυξη, υπήρξε υποβάθμιση της ποιότητας ζωής στο κοινωνικό πεδίο αλλά και του τοπικού περιβάλλοντος (φυσικού και δομημένου). Έγινε επομένως κατανοητό σε εθνικό (τουριστικές χώρες) και σε διεθνές επίπεδο (φορείς και οργανισμοί σχετικοί με τον τουρισμό ή την ανάπτυξη) ότι απαιτείται ένας ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης, αλλά και ένα κοινώς αποδεκτό πλαίσιο θεσμών που να ενισχύει τις διαδικασίες της ανάπτυξης.

²⁸Το σύστημα των επιπτώσεων αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί ένα από τα κύρια ζητήματα στις αναλύσεις και στις έρευνες επιστημόνων διαφορετικής επιστημονικής προέλευσης (οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι, περιβαλλοντολόγοι κ.λπ.) , οι οποίοι διερεύνησαν πολλές και διαφορετικές περιοχές του κόσμου, προσφέροντας μας με αυτόν τον τρόπο ένα μεγάλο αριθμό μελετών περίπτωσης σχετικών με της επιπτώσεις. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε την κριτική για τα πρότυπα εκείνα που θεωρούνται ότι οδηγούν σε δυσμενείς επιπτώσεις στην κοινωνία, στο περιβάλλον, στην οικονομία και στον πολιτισμό (π.χ. οργανωμένος μαζικός τουρισμός διακοπών). Κοινό παρονομαστή των προτάσεων, σε αυτές τις αναλύσεις, αποτέλεσε η προβολή και προώθηση του προγραμματισμού και της διαχείρισης ως καθοριστικών παραγόντων της τουριστικής ανάπτυξης. Επιπλέον αναδείχτηκε από αυτές τις μελέτες και τις έρευνες οι ανάγκες να υπάρξουν πρότυπα που να στηρίζονται στο σεβασμό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, καθώς και σε σωστά σχεδιασμένη ισόρροπη σχέση ανάμεσα στο περιβάλλον, στην οικονομία, στην κοινωνία και τον πολιτισμό. Ως κύριο τέτοιο πρότυπο αναδείχτηκε αυτό της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Μετά το 1980 πληθαίνουν οι προσπάθειες να προωθηθεί ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης στο οποίο βασικό χαρακτηριστικό θα είναι η βιώσιμη ανάπτυξη. Οι περιοχές-στόχοι είναι κυρίως δύο, αφενός αυτές που έχουν υιοθετήσει το πρότυπο του οργανωμένου βασικού τουρισμού και αφετέρου εκείνες που βρίσκονται στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης τους και μπορούν με τον ανάλογο προγραμματισμό να αναπτύξουν βιώσιμα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά.

3.3 Η Έννοια μιας Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης

---

²⁸ (Inskoop E., 1991, WTO, 1993)

²⁹Οι κυρίαρχες παράμετροι της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης είναι οι ακόλουθες:

- Ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης, με στόχο την ισορροπία ανάμεσα στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον.
- Ενίσχυση όλων των μέτρων (τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, λειτουργικές διασυνδέσεις ανάμεσα στους διαφορετικούς κλάδους οικονομίας, έρευνα, εκπαίδευση, μάρκετινγκ) που συμβάλουν στις διαδικασίες ανατροφοδότησης της ανάπτυξης.
- Ειδικό θεσμικό πλαίσιο που θα προωθή τις διαδικασίες της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και την τοπική συμμετοχή.
- Προώθηση μέτρων και πολιτικών που συμβάλουν στην προστασία και την ανάδειξη του τοπικού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος.

Χρήση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως βασικού άξονα της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης.

Οι σημαντικές ελλείψεις που παρουσιάζει ο σχεδιασμός και προγραμματισμός της τουριστικής ανάπτυξης, ακόμη και σε ανεπτυγμένες χώρες, έχει οδηγήσει στην εφαρμογή προγραμμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης με διαφορετικό βαθμό επιτυχίας. Σε άλλες περιπτώσεις το υιοθετούμενο πρότυπο έχει λίγα μόνο χαρακτηριστικά της αειφορίας, ενώ σε άλλες περιπτώσεις περισσότερα. Η υιοθέτηση και προώθηση αυτού του προτύπου από υπερεθνικούς και εθνικούς φορείς που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη, αποτελεί σημαντική ένδειξη ότι ο αειφορικός τουρισμός σταδιακά θα επεκτείνεται στο διεθνή χώρο. Τη διαπίστωση αυτή ενισχύει και η παράλληλη δυναμική τάση ανάπτυξης των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού που συμβάλουν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

3.4 Πολιτική για τη Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη των Αστικών Περιοχών και Ειδικότερα των Αστικών Κέντρων με Ιστορική και Πολιτισμική Αξία

---

²⁹ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 198

³⁰Ο ιστορικός και αρχαιολογικός πλούτος αρκετών αστικών περιοχών σε συνδυασμό με την υποδομή την οποία διαθέτουν (π.χ. μουσεία, εκθεσιακοί χώροι, νοσοκομεία, πανεπιστήμια) αποτελούν πόλους ισχυρής τουριστικής έλξης προς αυτές. Ιδιαίτερα οι μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές, όπως το Λονδίνο και το Παρίσι, αποτελούν σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς ενώ και άλλες μεγάλες πόλεις (π.χ. Βενετία, Αθήνα, Ρώμη κ.λπ.) δέχονται επίσης μεγάλο αριθμό επισκεπτών.

Ειδικότερα:

- Τα περισσότερα τουριστικά αξιοθέατα στην Ευρώπη που παρουσιάζουν ιστορικό, πολιτιστικό ή θρησκευτικό ενδιαφέρον βρίσκονται μέσα ή πολύ κοντά σε αστικές περιοχές.

- Οι 25 από τους 45 πρώτους τουριστικούς προορισμούς (καθένας από τους οποίους προσελκύει 750.000 περίπου επισκέπτες κάθε χρόνο) είναι αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία και ιστορικά κτίρια σε πόλεις. Το 1986, το 19 των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προτίμησε να επισκεφθεί στις διακοπές του κάποια πόλη.

- Στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, πόλεις με πολιτιστικό και ιστορικό ενδιαφέρον, όπως η Πράγα, η Βουδαπέστη και η Αγία Πετρούπολη προσελκύουν ολοένα και περισσότερο τουρίστες από τη Δυτική Ευρώπη.

- Σε μικρότερες περιοχές όπως περιτειχισμένες πόλεις ή ιστορικούς χώρους (όπως, για παράδειγμα, το Μπαθ στο Ηνωμένο Βασίλειο, ή η Φλωρεντία στην Ιταλία), η συγκέντρωση των τουριστών προκαλεί σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα λόγω έλλειψης υποδομών.

3.5 Πολιτική για την Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη των Ορεινών και των Αγροτικών περιοχών

---

³⁰ Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001

³¹Οι προοπτικές και τα προβλήματα των ορεινών περιοχών συνδέονται με την αντιμετώπιση ζητημάτων κοινωνικού, οικονομικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα. Οι περισσότερες από τις ορεινές περιοχές αντιμετωπίζουν πρόβλημα πληθυσμιακής συρρίκνωσης, η οποία προφανώς συνδέεται με τις περιορισμένες δυνατότητες απασχόλησης σε αυτές τις περιοχές. Σε μία πρώτη προσέγγιση, η εγκατάλειψη αυτή μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι δυνατό να αποβεί προς όφελος της ποιότητας των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων. Δυστυχώς, κάτι τέτοιο δεν επαληθεύεται πάντα στην πράξη, καθώς η εγκατάλειψη παραδοσιακών δραστηριοτήτων, κυρίως της γεωργικής καλλιέργειας, έχει ως αποτέλεσμα σε αρκετές περιπτώσεις την υποβάθμιση του περιβάλλοντος λόγω, για παράδειγμα, της εκτεταμένης διάβρωσης του εδάφους. Το πρόβλημα αυτό προκαλεί μία σειρά από άλλες δευτερογενείς επιπτώσεις, όπως τη μείωση των υδάτινων αποθεμάτων, την απώλεια ειδών χλωρίδας κ.ά..

Προφανώς, η υποβάθμιση ή η απειλή περιβαλλοντική; υποβάθμισης δεν συνδέεται μόνο με την εγκατάλειψη άλλα και με την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων στο πλαίσιο άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων.

Οι ευρωπαϊκές αγροτικές περιοχές -η φυσική βάση για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, αποτέλεσμα της μεγάλης μείωσης σε δασικές εκτάσεις- έχουν γίνει, κατά το πέρασμα των αιώνων της αγροτικής και ποιμενικής ζωής, μια οικολογική πραγματικότητα και μία ανθρώπινη δημιουργία.

Θα πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί ότι η τουριστική ανάπτυξη κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις είναι δυνατό να λειτουργήσει θετικά και να συμβάλει ιδιαίτερα στη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών και αγροτικών περιοχών.

Οι σχέσεις μεταξύ στόχων και αρχών ως προς την αντιμετώπιση των επιπτώσεων οδηγεί σε σύνθεση μέτρων που αποτελούν και τον κορμό της επιθυμητής πολιτικής.

³²Στο πλαίσιο αυτό, απαιτείται η ανάληψη πρωτοβουλιών που θα αποσκοπούν κατά

---

³¹ Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001

³² Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001

προτεραιότητα στην:

- 1) Προστασία και αποκατάσταση, όπου υπάρχει ήδη πρόβλημα, περιοχών που αντιμετωπίζουν σημαντικούς φυσικούς κινδύνους όπως είναι η διάβρωση του εδάφους, η οποία είτε έχει προκληθεί από την εντατική ανάπτυξη του τουρισμού είτε είναι αποτέλεσμα εγκατάλειψης.
- 2) Ανάπτυξη των περιοχών με βάση όμως την φέρουσα ικανότητα των φυσικών πόρων, δηλαδή του εδάφους, του νερού κ.ά.
- 3) Διαχείριση της ροής των επισκεπτών, με στόχο να αποφεύγεται η χωρική και χρονική υπερσυγκέντρωση, καθώς πολλά από τα προβλήματα είναι αποτέλεσμα των πιέσεων αυτών.
- 4) Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση τόσο του τοπικού πληθυσμού όσο και των επισκεπτών.
- 5) Αναζήτηση και ενθάρρυνση φιλικών προς το περιβάλλον τύπων τουριστικής ανάπτυξης.
- 6) Στήριξη παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων, φιλικών προς το περιβάλλον, οι οποίες μπορούν, σε συνδυασμό με τον τουρισμό, να συμβάλουν στο τοπικό εισόδημα.
- 7) Αναγνώριση, προστασία και ανάδειξη περιβαλλοντικών στοιχείων, στο πλαίσιο υιοθέτησης ενός τύπου τουρισμού που ενδιαφέρεται και σέβεται τις τοπικές οικολογικές ιδιαιτερότητες.

³³Οι παράκτιες περιοχές αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα (διάβρωση, ρύπανση κ.λπ.) λόγω της ευαισθησίας τους αλλά και των πιέσεων που υφίστανται από την άσκηση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και την οικιστική ανάπτυξη, που οδηγούν συχνά σε υποβάθμιση των παράκτιων οικοσυστημάτων και των φυσικών πόρων και σε συγκρούση για την χρήση τους. Επιπλέον, τα προβλήματα αυτά επηρεάζουν τελικά τις δυνατότητες ανάπτυξης των δραστηριοτήτων του ανθρώπου.

Η υπερσυγκέντρωση ανθρωπίνων δραστηριοτήτων είναι ιδιαίτερα σημαντική σε ορισμένες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως οι γαλλικές και ισπανικές ακτές, όπου διακρίνονται για ρυθμούς αύξησης τριπλάσιους του μέσου ευρωπαϊκού όρου. Οι προβλέψεις για το σύνολο των μεσογειακών παράκτιων περιοχών υποδηλώνει ότι η αύξηση του πληθυσμού και η συγκέντρωση των δραστηριοτήτων θα συνεχιστεί.

Ο τουρισμός αποτελεί μία σημαντική δραστηριότητα για όλες τις παράκτιες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ποσοστό μεγαλύτερο του 80 της διεθνούς τουριστικής κίνησης στη Μεσόγειο εντοπίζεται στις ευρωπαϊκές μεσογειακές παράκτιες περιοχές καθώς λόγω κλιματικών παραγόντων, ποικιλίας και ομορφιάς αμμωδών ακτών, καθαρών ακτών, αλλά και σημαντικών πολιτιστικών πόρων, προσελκύουν σημαντικό αριθμό επισκεπτών.

Η αύξηση του τουρισμού προσφέρει, βέβαια, σημαντικές δυνατότητες απασχόλησης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις αποτελεί τη μοναδική εναλλακτική δυνατότητα απασχόλησης. Πέρα όμως από τις όποιες θετικές επιδράσεις μπορεί να έχει η ανάπτυξη του τουρισμού, έχει καταστεί φανερό ότι συνδέεται ταυτόχρονα με μία σειρά από αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα τόσο του φυσικού όσο και του δομημένου περιβάλλοντος.

Τα προβλήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξης του παράκτιου χώρου επιβάλλουν την ανάγκη ορθολογικής διαχείρισης του με την προοπτική μιας στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, είναι καθοριστικός ο ρόλος του χωροταξικού σχεδιασμού ως πολιτικής συντονισμού και εξειδίκευσης στο χώρο των επί μέρους τομιακών πολιτικών, της κατανομής των οικισμών, των δραστηριοτήτων και των υποδομών στο χώρο, παράλληλα με την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων.

---

³³ «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001 Σελ. 204

³⁴Για να πετύχουμε, όμως, τη μετάβαση προς την αειφόρο ανάπτυξη πρέπει να εστιασθούν οι προσπάθειές μας στις δραστηριότητες που δεν επηρεάζουν αρνητικά το περιβάλλον και δεν εξαντλούν τους φυσικούς πόρους. Κάτι τέτοιο απαιτεί αλλαγές στη νοοτροπία και τα καταναλωτικά μας ήθη, αλλά και ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού προβληματισμού στη διατύπωση και την εφαρμογή των οικονομικών και κλαδικών πολιτικών αποφάσεων των δημοσίων αρχών. Απαιτείται, δηλαδή, η υιοθέτηση νέων μορφών ανάπτυξης και η διαμόρφωση περιβαλλοντικής συνείδησης.

Σε μια χώρα, όπως η Ελλάδα, που ο μαζικός τουρισμός θεωρείται η βαριά βιομηχανία της, η εφαρμογή του οικοτουριστικού μοντέλου μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική πρόταση για την ανάπτυξή της και αυτό, γιατί ο οικοτουρισμός είναι μια μορφή βιώσιμης ανάπτυξης που βασίζεται και ταυτόχρονα σέβεται το περιβάλλον και προωθεί την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Σύμφωνα δε με τα σχετικά στοιχεία (www.greekecotourism.gr), ο οικοτουρισμός αναμένεται να αυξηθεί τα επόμενα χρόνια με ρυθμό πενταπλάσιο από το συμβατικό τουρισμό.

³⁵Η διαμόρφωση περιβαλλοντικής συνείδησης επιβάλλεται να αρχίσει από το σχολείο, διότι οι σημερινοί μαθητές θα είναι οι αυριανοί καταναλωτές και διαχειριστές του περιβάλλοντος. Οι στόχοι της υιοθέτησης θετικών στάσεων και της αλλαγής της συμπεριφοράς των μαθητών προς το περιβάλλον δεν μπορούν να επιτευχθούν στο πλαίσιο της παραδοσιακής διδασκαλίας, αλλά απαιτούνται άλλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις σαν αυτές που εφαρμόζονται στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

---

³⁴ Buchholz R., 1998, Principles of Environmental management, The Greening of Business, Prentice Hall, Inc.

³⁵ (Hungerford & Volk 1991)

προστασίας και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων όπου και οι ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης ανέπτυξαν τις δικές τους μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Σύμφωνα με τον Pearce (1992), στον ανεπτυγμένο κόσμο και ιδιαίτερα στη Γαλλία όπου καθιερώθηκε ο αγροτουρισμός και ο τουρισμός υπαίθρου, στόχος ήταν η βελτίωση του εισοδήματος των αγροτών και η περιφερειακή ανάπτυξη. Η έμφαση δόθηκε σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας, ενώ θέματα, όπως η επαφή και αμοιβαία κατανόηση επισκέπτη/οικοδεσπότη και η προώθηση μίας πιο δίκαιης μορφής τουρισμού, όπως συμπεριλαμβάνεται στους ορισμούς του εναλλακτικού τουρισμού, δεν έχουν την ίδια βαρύτητα στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης.

³⁶Οι νέες αυτές μορφές τουρισμού ήρθαν για πολλούς ως απάντηση στην κρίση που αντιμετωπίζει ο μαζικός τουρισμός. Όπως υποστηρίζει η Poop (2002) οι συνθήκες που μεγέθυναν τον μαζικό τουρισμό έχουν αλλάξει οδηγώντας τον προς το τέλος της κυριαρχίας του. Οι νέοι τουρίστες υποστηρίζει, είναι πιο έμπειροι, ευαισθητοποιημένοι σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον και την πολιτισμική διαφορετικότητα, έχουν διαφορετικό τρόπο ζωής, ταξιδεύουν συχνότερα σε περισσότερα μέρη, είναι ευέλικτοι και ανεξάρτητοι, αυθόρμητοι και απρόβλεπτοι, απαιτούν καλύτερη σχέση ποιότητας/τιμής, με λίγα λόγια είναι εντελώς διαφορετικοί από τον παλιό μαζικό τουρίστα.

Η ασάφεια που διακρίνει τον εναλλακτικό τουρισμό μπορεί να αποδοθεί σε διάφορες αιτίες. Καταρχήν, ο όρος εναλλακτικός τουρισμός χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει ένα εύρος πραγμάτων.

Ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να αναφέρεται, ανάλογα με την περίπτωση και τον ενδιαφερόμενο, στην πρακτική του τουρισμού, στο τουριστικό προϊόν, στον τουριστικό σχεδιασμό, στην τουριστική πολιτική, στην αναπτυξιακή στρατηγική ή στη νέα τάξη πραγμάτων στον τουρισμό.

---

³⁶ (Hungerford & Volk 1991)

Κεφάλαιο 4^ο

Ο Εναλλακτικός Τουρισμός και τι Προσφέρει

4.1 Εναλλακτικός Τουρισμός και ειδικές Μορφές Τουρισμού

³⁷Ο πρόδρομος του εναλλακτικού τουρισμού μπορεί να εντοπιστεί στη Διακήρυξη της Μανίλα το 1980 που εμπλούτισε την έννοια του τουρισμού ώστε να συμπεριλάβει τις κοινωνικό-πολιτιστικές του προεκτάσεις και να τονίσει την ανάγκη για μια πιο υπεύθυνη ανάπτυξη του και συμμετοχή στον τουρισμό. Ο όρος «εναλλακτικός τουρισμός» πρωτοεμφανίστηκε στον Οικουμενικό Συνασπισμό για τον Τουρισμό στον Αναπτυσσόμενο Κόσμο (Ecumenical Coalition on Third World Tourism-ECTWT) ο οποίος, με την ίδρυση του το 1981 στη Μπανγκόκ, διακήρυξε ότι στόχος του «είναι να εξερευνήσει πιθανές μορφές εναλλακτικού τουρισμού στις χώρες του Τρίτου Κόσμου». Στη συνέχεια, το 1984 στο Chang-Mai (Ταϊλάνδη) οι 44 συμμετέχοντες στο ECTWT συμφώνησαν ότι ο εναλλακτικός τουρισμός είναι «μια διαδικασία που προωθεί μια δίκαιη μορφή ταξιδιού μεταξύ των μελών διαφορετικών κοινωνιών με στόχο την αμοιβαία αλληλοκατανόηση, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ των συμμετεχόντων». Ένας άλλος ορισμός, ο οποίος δόθηκε από τους Eadington & Smith, ορίζει τον εναλλακτικό τουρισμό ως «μορφές τουρισμού που είναι συμβατές με τις περιβαλλοντικές και τις κοινωνικές αξίες της περιοχής και οι οποίοι επιτρέπουν τόσο στην κοινωνία υποδοχής όσο και στους επισκέπτες να απολαύσουν μια θετική και αξιόλογη αλληλεπίδραση και κοινές εμπειρίες». Παρά την διαφορά ως προς το εάν είναι διαδικασία ή μορφές τουρισμού και οι δύο ορισμοί εστιάζουν στην αλληλεπίδραση των ντόπιων με τους τουρίστες και το νόημα που πρέπει να έχει η τουριστική δραστηριότητα και για τις δύο αυτές πλευρές.

Ο εναλλακτικός τουρισμός ορίστηκε ως μια πιο κατάλληλη μορφή τουριστικής ανάπτυξης για τον αναπτυσσόμενο κόσμο από ότι το μοντέλο του μαζικού, το οποίο κυριαρχούσε δημιουργώντας φαινόμενα εξάρτησης από τον ανεπτυγμένο κόσμο. Παρά αυτόν τον αρχικό προσδιορισμό της έννοιας του εναλλακτικού τουρισμού ως απάντηση στη θεωρία της εξάρτησης των αναπτυσσόμενων χωρών και την αυξανόμενη ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινότητας σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων, και οι ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης ανέπτυξαν τις δικές τους μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Σύμφωνα με τον Pearce (1992), στον ανεπτυγμένο κόσμο και ιδιαίτερα στη Γαλλία όπου καθιερώθηκε ο αγροτουρισμός και ο τουρισμός υπαίθρου, στόχος ήταν η βελτίωση του εισοδήματος των αγροτών και η περιφερειακή ανάπτυξη. Η έμφαση

---

³⁷ Buchholz R., 1998, Principles of Environmental management, The Greening of Business, Prentice Hall, Inc.

δόθηκε σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας, ενώ θέματα, όπως η επαφή και αμοιβαία κατανόηση επισκέπτη/οικοδεσπότη και η προώθηση μίας πιο δίκαιης μορφής τουρισμού, όπως συμπεριλαμβάνεται στους ορισμούς του εναλλακτικού τουρισμού, δεν έχουν την ίδια βαρύτητα στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης.

Οι νέες αυτές μορφές τουρισμού ήρθαν για πολλούς ως απάντηση στην κρίση που αντιμετωπίζει ο μαζικός τουρισμός. Όπως υποστηρίζει η Poon (2002) οι συνθήκες που μεγέθυναν τον μαζικό τουρισμό έχουν αλλάξει οδηγώντας τον προς το τέλος της κυριαρχίας του. Οι νέοι τουρίστες υποστηρίζει, είναι πιο έμπειροι, ευαισθητοποιημένοι σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον και την πολιτισμική διαφορετικότητα, έχουν διαφορετικό τρόπο ζωής, ταξιδεύουν συχνότερα σε περισσότερα μέρη, είναι ευέλικτοι και ανεξάρτητοι, αυθόρμητοι και απρόβλεπτοι, απαιτούν καλύτερη σχέση ποιότητας/τιμής, με λίγα λόγια είναι εντελώς διαφορετικοί από τον παλιό μαζικό τουρίστα.

³⁸Η ασάφεια που διακρίνει τον εναλλακτικό τουρισμό μπορεί να αποδοθεί σε διάφορες αιτίες. Καταρχήν, ο όρος εναλλακτικός τουρισμός χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει ένα εύρος πραγμάτων.

Ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να αναφέρεται, ανάλογα με την περίπτωση και τον ενδιαφερόμενο, στην πρακτική του τουρισμού, στο τουριστικό προϊόν, στον τουριστικό σχεδιασμό, στην τουριστική πολιτική, στην αναπτυξιακή στρατηγική ή στη νέα τάξη πραγμάτων στον τουρισμό.

- Ως κατάλυμα, ο εναλλακτικός τουρισμός αναφέρεται σε μικρής κλίμακας, οικογενειακές επιχειρήσεις, με παραδοσιακή αρχιτεκτονική και χρήση τοπικών υλικών, σε αντίθεση με τις μεγάλης κλίμακας, τσιμεντοποιημένες υποδομές του μαζικού τουρισμού.
- Ως τουριστικό προϊόν, είναι πιο ακριβό από το μαζικό και πωλείται σε εύπορους πελάτες με ενδιαφέρον στον πολιτισμό, μακριά από την εμπορευματοποίηση και τα οικονομικά υπερμεγέθη του καπιταλιστικού μαζικού τουρισμού που όμως συγκεντρώνονται σε λίγες πολυεθνικές συνήθως εταιρείες.
- Ως δραστηριότητα, συνδέεται με την καλή φυσική κατάσταση μέσω της ενασχόλησης με σπορ ή μέσω συνηθειών υγιεινής διατροφής και ευζωίας, με πνευματικές και αισθητικές αναζητήσεις, με ταξίδια σε μακρινές ανεξερεύνητες περιοχές με φυσικό και πολιτιστικό πλούτο.

---

³⁸ Σφακιανάκης Μ. (2000), Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού.

- Ως σχεδιασμός, εκφράζει τις επιθυμίες της τοπικής κοινωνίας για αμοιβαία γνωριμία, αλληλοκατανόηση καθώς και διάχυση των ωφελειών από την ανάπτυξη στον τόπο, ανάπτυξη από τους ντόπιους για την τοπική κοινωνία.
- Τέλος ως μια νέα τάξη πραγμάτων, ο εναλλακτικός τουρισμός εκφράζει την αντικατάσταση του παρωχημένου μαζικού τουρισμού, δεν είναι άλλη μια μορφή τουρισμού αλλά η μορφή που ανταποκρίνεται στη νέα πραγματικότητα του τουρισμού και τις απαιτήσεις του νέου τουρίστα/καταναλωτή.

³⁹Η συσχέτιση του όρου με την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη ήδη από τα πρώτα στάδια της εμφάνισης του, ενώ δεν είχε αναπτύξει μια γερή θεωρητική βάση, μπορεί να θεωρηθεί ως άλλη μία αιτία της ασάφειας. Η ταύτιση της έννοιας του εναλλακτικού τουρισμού με την έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης όχι μόνο δεν βοήθησε στο να αναπτύξει τις δικές του θεωρίες, αλλά συνέβαλλε στη συνέχιση της ασάφειας.

Η κριτική που ασκήθηκε στον εναλλακτικό τουρισμό, ενισχυμένη από την ασάφεια του ορισμού και τις διαφορετικές προεκτάσεις που μπορεί να πάρει σε διαφορετικές περιοχές, έχει οδηγήσει την επιστημονική κοινότητα σε δύο παραπλήσιες πλην διακριτές κατευθύνσεις. Η πρώτη, που σχετίζεται με την εξέλιξη του εναλλακτικού τουρισμού στον αναπτυσσόμενο κόσμο έχει πάρει τη μορφή του pro-*poor* tourism που διερευνά πως ο τουρισμός μπορεί να συμβάλει στη αντιμετώπιση της φτώχειας στον πλανήτη, ενώ η δεύτερη έχει πάρει την μορφή των ειδικών μορφών τουρισμού που επικεντρώνονται γύρω από τα κίνητρα και τις επιθυμίες του καταναλωτή συμβαδίζοντας με τη μεταμοντέρνα άποψη για την παραγωγή και την κατανάλωση του τουριστικού προϊόντος.

Ο εναλλακτικός τουρισμός είναι προτιμότερο να αντιμετωπίζεται ως μια αναπτυξιακή στρατηγική με συγκεκριμένους στόχους και αρχές παρά ως ένα προϊόν ή μορφή τουρισμού.

Οι ειδικές μορφές τουρισμού (ή αλλιώς τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων) έχουν θεωρηθεί από πολλούς μελετητές ως συνώνυμο του εναλλακτικού τουρισμού. Ωστόσο κάτι τέτοιο είναι ανακριβές καθώς ο τουρίστας ειδικών ενδιαφερόντων δεν ενδιαφέρεται απαραίτητα για την εναλλακτική τουριστική ανάπτυξη ή την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη. Το κίνητρο αυτών των τουριστών δεν είναι τόσο το να κάνουν υπεύθυνο τουρισμό όσο το να λάβουν μέρος σε κάποια δραστηριότητα ή να επισκεφθούν ένα συγκεκριμένο τόπο ή σημείο ενδιαφέροντος, με άλλα λόγια επιλέγουν τον προορισμό τους με βάση την ευκαιρία που τους προσφέρει ώστε να ικανοποιήσουν το ειδικό

³⁹ Σφακιανάκης Μ. (2000), Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού

ενδιαφέρον τους. Σύμφωνα με τους Hall και Weiler (1992 όπως αναφέρεται στον Trauer 2006) ο Τουρισμός Ειδικών Ενδιαφερόντων είναι ο τουρισμός όπου «το κίνητρο και η επιλογή του τουρίστα καθορίζονται πρωτίστως από κάποιο ειδικό ενδιαφέρον που έχει σε μία ή περισσότερες δραστηριότητες ή και σε προορισμούς».

4.2 Τουριστικός Προορισμός

⁴⁰Ο τουριστικός προορισμός, ως χωρική ενότητα, αποτελεί το επίκεντρο ενδιαφέροντος και εφαρμογής των μεθόδων και εργαλείων management για την επίτευξη των επιθυμητών στόχων. Τις περασμένες δεκαετίες το επίκεντρο εστιαζόταν σε εθνική κλίμακα, ωστόσο από την τελευταία δεκαετία έχει αναγνωριστεί ότι οι τοπικοί προορισμοί είναι το επίκεντρο ενδιαφέροντος για στρατηγικές και προγράμματα τουρισμού. Και ο λόγος είναι απλός: σε αυτό το χωρικό επίπεδο(προορισμό) διαμορφώνεται η τουριστική εμπειρία, εδώ παρουσιάζονται τα προβλήματα και οι ευκαιρίες. Συνεπώς, μόνο σε αυτό το επίπεδο μπορούν να αντιμετωπιστούν επιτυχώς.

Υπογραμμίζεται ότι δεν υφίσταται ένας απλός και μονοσήμαντος ορισμός του προορισμού. Ωστόσο στην πράξη τέτοιες χωρικές ενότητες είναι εύκολα αναγνωρίσιμες και αντιληπτές με γεωγραφικούς όρους: παράκτιες ή ορεινές περιοχές, πόλεις ή γεωγραφικές περιοχές όπως εθνικά πάρκα και προστατευόμενες περιοχές.

Δύο είναι τα κρίσιμα χαρακτηριστικά που είναι κοινά σε πολλούς προορισμούς:

- ✓ Αυτά που μπορούν να σχεδιαστούν, να προβληθούν και να προωθηθούν ως ένας σαφώς προσδιορισμένος τόπος.
- ✓ Αυτά που έχουν καθιερωμένους θεσμούς και διαδικασίες τοπικής διακυβέρνησης.

Ένας προορισμός μπορεί επίσης να οριστεί μέσω των αντιλήψεων των επισκεπτών του, οι οποίοι κάνουν επιλογές ως προς τη επίσκεψη και τις δραστηριότητες τους. Συνεπώς κρίσιμος είναι ο ρόλος των δραστηριοτήτων management και marketing του προορισμού. Το management μπορεί να οριστεί ως: «Στρατηγικές και προγράμματα δράσης που χρησιμοποιούν και συντονίζουν τις διαθέσιμες τεχνικές και μεθόδους προκειμένου να ελέγξουν και να επηρεάσουν την τουριστική προσφορά και τη ζήτηση από μέρος των επισκεπτών έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η επίτευξη των προσδιορισμένων στόχων πολιτικής για τους προορισμούς.

---

⁴⁰ Ανδριώτης Κ. (2008) Αειφορία και εναλλακτικός Τουρισμός

Το management προορισμού επικεντρώνεται στα εξής:

(α) Τρόποι και μέσα επηρεασμού των επιλογών των επισκεπτών σχετικά με τον τόπο πρόσβαση, χρονική περίοδο, και προϊόντα.

(β) Ανάπτυξη της τοπικής κατανόησης και γνώσης για τον τουρισμό.

4.3 Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού

⁴¹Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου στην ζήτηση(π.χ. συνέδρια , οικολογία, πολιτισμός) και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής.

Στις εναλλακτικές μορφές, οι τουρίστες συχνά επιλέγουν ένα τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Επιπλέον, και στις εναλλακτικές μορφές καταγράφεται η ανάπτυξη μίας ειδικής υποδομής που εξυπηρετεί τους συγκεκριμένους τουρίστες. Τέλος, κοινός παρονομαστής, τόσο στη ζήτηση όσο και στην προσφορά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, αποτελεί ο σεβασμός της τοπικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής δομής.

Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού που έχουν μια δυναμική ανάπτυξης τις τελευταίες δεκαετίες.

- Κοινωνικός τουρισμός
- Κοινωνικός τουρισμός επαγγελματιών ενώσεων
- Αγροτουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Συμπλέγματα αγροτουρισμού σε σύγχρονου οικισμού, δομημένα με χαρακτηριστικά παραδοσιακών αγροτικών οικισμών
- Τουρισμός στο ύπαιθρο, Φυσιολατρικός τουρισμός
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας

⁴¹ Ανδριώτης Κ. (2008) Αειφορία και εναλλακτικός Τουρισμός

- Αθλητικός τουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Περιηγητικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός (διάφοροι τύποι)

- Ο
ι
κ
ο
τουρισμός(διάφοροι τύποι)
- Τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής

- Ιαματικός τουρισμός, θερμαλιστικός τουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Εκπαιδευτικός τουρισμός
- Θρησκευτικός, τουρισμός
- Επαγγελματικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Εκθεσιακός τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων
- Ορεινός τουρισμός
- Τουρισμός περιπέτειας

4.4 Η Ενίσχυση του Πολιτιστικού Τουρισμού και της Τουριστικής Εικόνας Μέσα από τη Νέα Πολιτική της Ε.Ε. για τον Τουρισμό

⁴²Η ολοένα αυξανόμενη απαίτηση των τουριστών για εξατομίκευση των τουριστικών προϊόντων οδήγησε στην αύξηση της ζήτησης για ορισμένες ειδικές μορφές τουρισμού. Μεταξύ των μορφών τουρισμού που, σύμφωνα με τις ανακοινώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, διαχρονικά παρουσιάζουν σημαντική άνοδο στη ζήτηση από το 1995 και την «Πράσινη Βίβλο για τον τουρισμό» μέχρι το πρόσφατο κείμενο πολιτικής «Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο - ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό» είναι ο πολιτιστικός τουρισμός. Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ορισμών που έχουν διατυπωθεί από διαφορετικούς οργανισμούς για τον πολιτιστικό τουρισμό.

Οι περισσότεροι διαδεδομένοι από αυτούς συγκλίνουν στο ότι «ο πολιτιστικός τουρισμός αναφέρεται σε τουριστικά ταξίδια τα οποία έχουν ως κυρίαρχα κίνητρα διαφορετικές δραστηριότητες και εμπειρίες σχετικές με τον πολιτισμό, όπως συμμετοχή σε φεστιβάλ και πολιτιστικές εκδηλώσεις, επίσκεψη σε μουσεία και χώρους τέχνης, επίσκεψη σε πολιτιστικά μνημεία και σε περιοχές με παραδοσιακά δομημένο περιβάλλον, γνωριμία με την τοπική ιστορία και την παράδοση, τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, τα τοπικά ήθη και έθιμα καθώς και την τοπική γαστρονομία» (WTO, ICOMOS, Department of Culture and the Arts Government of Western Australia κ.ά.).

Στη νέα πολιτική της ΕΕ για τον τουρισμό μετά την επικύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας, βάσει της οποίας ο τουρισμός κατέστη ειδική αρμοδιότητα της ΕΕ, υπογραμμίζεται πως η τουριστική βιομηχανία της Ευρώπης αντιμετωπίζει ολοένα και μεγαλύτερο ανταγωνισμό, δεδομένου ότι οι αναδυόμενοι προορισμοί προσελκύουν όλο και μεγαλύτερο αριθμό τουριστών. Για να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό αυτό, οι δράσεις υπέρ του τουρισμού επικεντρώνονται γύρω από την έννοια της βιωσιμότητας, της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας.

---

⁴² Τουριστική Οικονομική, Δημήτρης Λαγός, Αθήνα 2005

4.5. Προώθηση της Ανάπτυξης Βιώσιμου, Υπεύθυνου και Ποιοτικού Τουρισμού

⁴³Η ανταγωνιστικότητα του τουρισμού συνδέεται στενά με τη βιωσιμότητά του, δεδομένου ότι η ποιότητα των τουριστικών προορισμών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον τους. Ορισμένες από τις προβλεπόμενες δράσεις είναι με βάση τα δίκτυα NECSTouR και dEDEN η ανάπτυξη συστήματος δεικτών για τη βιώσιμη διαχείριση των προορισμών. Με βάση το σύστημα αυτό, η Επιτροπή θα αναπτύξει ένα σήμα για την προώθηση των τουριστικών προορισμών. Άλλη δράση αφορά στην πρόταση χάρτη βιώσιμου και υπεύθυνου τουρισμού και στη θέσπιση ευρωπαϊκού βραβείου για τις τουριστικές επιχειρήσεις και τους τουριστικούς προορισμούς που σέβονται τις αξίες που ορίζονται στον χάρτη.

4.6 Εδραίωση της Εικόνας και της Προβολής της Ευρώπης ως Συνόλου Βιώσιμων και Ποιοτικών Προορισμών.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η εικόνα και η αντίληψη της Ευρώπης ως συνόλου τουριστικών προορισμών είναι πτυχές στενά συνδεδεμένες με την ανταγωνιστικότητα του τουρισμού. Η εικόνα αυτή μάλιστα και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτή ως συνόλου βιώσιμων τουριστικών προορισμών υψηλής ποιότητας πρέπει να βελτιωθεί. Η ενίσχυση της ελκυστικότητας των ευρωπαϊκών προορισμών και η βελτίωση της προβολής τους πρέπει να οδηγήσει σε σημαντικά οικονομικά αποτελέσματα με την προώθηση των αφίξεων μη ευρωπαϊών τουριστών, αλλά και με την αύξηση του ενδιαφέροντος ευρωπαϊών πολιτών να ταξιδεύουν στη δική τους ήπειρο. Για τον σκοπό αυτό, κρίνεται ότι αξίζει να διερευνηθούν αρκετοί τρόποι, ώστε να αξιοποιηθούν και να προβληθούν διάφορα θεματικά προϊόντα ευρωπαϊκής ή πολυεθνικής διάστασης.

4.7 Είδη Εναλλακτικού Τουρισμού

---

⁴³ Τουριστική Οικονομική, Δημήτρης Λαγός, Αθήνα 2005

⁴⁴Το ήπιο ζεστό κλίμα, οι αμέτρητες παραλίες, το ανεπανάληπτο τοπίο της ενδοχώρας, με τα ψηλά βουνά, η παροιμιώδης φιλοξενία των κατοίκων και οι υψηλού επιπέδου τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες, έχουν κάνει την Κρήτη έναν από τους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας. Κάθε εποχή του χρόνου, η Κρήτη προσφέρει στους επισκέπτες της ιδιαίτερες απολαύσεις και έντονες αναμνήσεις, όποιες κι αν είναι οι προτιμήσεις και αναζητήσεις τους: χαλάρωση, αναψυχή, αναζωογόνηση, φυσιολατρία και οικοτουρισμός, πολιτιστικές εμπειρίες, περιπέτεια, αγροτουρισμός.

Η γκάμα των επιλογών είναι ανεξάντλητη, τόσο στην ανατολική Κρήτη όσο και στη δυτική Κρήτη, ενώ αν σε όλα αυτά προστεθούν το παγκοσμίως γνωστό πρότυπο της κρητικής διατροφής, τα κρητικά προϊόντα, που οι Έλληνες έχουν σε ιδιαίτερη εκτίμηση και η πληρέστερα διαμορφωμένη και πλέον γνωστή τοπική κουζίνα της Ελλάδας, η κρητική κουζίνα, γίνεται φανερό ότι η Κρήτη επιφυλάσσει για τους επισκέπτες της εξαιρετές γαστρονομικές απολαύσεις, που αποτελούν ιδανικό σύντροφο για τον οινοτουρισμό στην Κρήτη. Η παραγωγή κρασιού στην Κρήτη είναι υπόθεση με μακρά ιστορία και ο αμπελώνας του νησιού ιστορικός. Για τους Κρητικούς, η συμμετοχή στα αμπελοοινικά δρώμενα και το στήσιμο σχετικών γιορτών είναι παράδοση.

Ανταποκρινόμενη στην διεθνή τάση για διεύρυνση και διαφοροποίηση του τουριστικού της προϊόντος, τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα προσφέρει ελκυστικά πακέτα και υπηρεσίες εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Με την βοήθεια σημαντικών κρατικών επενδυτικών κινήτρων οι επιχειρηματίες δημιουργούν υποδομές και υπηρεσίες σχετικές με τον τουρισμό υγείας, τον θρησκευτικό τουρισμό, τον γαστρονομικό τουρισμό, τον αθλητικό τουρισμό, τον οικοτουρισμό και αγροτουρισμό.

⁴⁵Η Ελλάδα μπορεί να προσφέρει πληθώρα τέτοιων εμπειριών εκμεταλλευόμενη την ποικιλότητα των τοπίων της, τους φυσικούς της πόρους, τον πολιτισμικό και ιστορικό της πλούτο, καθώς και την παράδοση, τα ήθη και τα έθιμά της. Όλα τα προηγούμενα, συνδυασμένα με νεωτεριστική επιχειρηματικότητα, μπορούν να αναδείξουν πρωτότυπες κερδοφόρες επενδυτικές ευκαιρίες. Πλεονέκτημα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι η δυνατότητα τους να προσελκύουν τουρίστες καθ' όλη την

---

⁴⁴ <http://www.investingreece.gov.gr>

⁴⁵ <http://www.investingreece.gov.gr>

διάρκεια του χρόνου με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια σταθερή πηγή εσόδων και απασχόλησης.

- ✚ Στόχος της Τουριστικής Στρατηγικής της χώρας μας είναι να μετατρέψει τον πλούτο των πόρων της σε πρότυπα, μοναδικά τουριστικά προϊόντα με την σύμπραξη Ελλήνων και ξένων επενδυτών. Προκειμένου να εξυπηρετήσει την στρατηγική της αυτή, η Ελληνική κυβέρνηση έχει θέσει ως προτεραιότητά της και ενθαρρύνει την ανάπτυξη τουριστικής υποδομής νέων μορφών εναλλακτικού τουρισμού οι οποίες συμπληρώνουν το παραδοσιακό τουριστικό προϊόν της χώρας. Η Ελλάδα προσελκύει ετησίως περισσότερους από 17 εκατομμύρια επισκέπτες.

A) Ο Θρησκευτικός Τουρισμός

Ο σημερινός άνθρωπος, κουρασμένος από τις συνθήκες της καθημερινής ζωής στις μεγάλες πόλεις, ερχόμενος στην Κρήτη, ένα νησί με ξεχωριστή φυσιογνωμία και ταυτότητα, μπορεί να ανακαλύψει ζεστασιά, ανθρώπινη επικοινωνία, φιλοξενία, αλλά και να λάβει απαντήσεις σε ερωτήματα μεταφυσικά, μια και εδώ είναι ακόμη έντονη η σχέση ουρανού και γης. Η είσοδος των επισκεπτών σε ένα ταπεινό ξωκλήσι ή μοναστήρι είναι μια ευκαιρία προσέγγισης της ορθόδοξης παράδοσης του νησιού. Αυτή η παράδοση εκφράζεται με τη μυστηριακή ατμόσφαιρα και την κατανύξη των βυζαντινών εικόνων και της ψαλμοδίας αλλά και με τη φιλοξενία στα πανηγύρια, όπου άνθρωποι από κάθε μέρος της γης γίνονται δεκτοί σαν φίλοι. Στην Κρήτη ακόμα και σήμερα ο επισκέπτης θα συναντήσει προσκυνητές που περπατάνε ώρες για ν' ανέβουν σ' ένα ξωκλήσι στο βουνό, κι εκεί μετά τη λειτουργία μοιράζονται τα φαγητά τους με όλους τους παρισταμένους. Επίσης, μπορεί να ανακαλύψει κοντά σε εκκλησίες πηγές με αγίασμα, στα οποία επί αιώνες οι άνθρωποι αυτού του τόπου προστρέχουν.

B) Ο Συνεδριακός Τουρισμός

⁴⁶Στην Κρήτη πραγματοποιείται σημαντικός αριθμός συνεδρίων κάθε χρόνο. Τα

---

⁴⁶ <http://www.investingreece.gov.gr>

συνεδριακά κέντρα των μεγάλων, αλλά και των μικρότερων ξενοδοχείων παρέχουν σύγχρονες τεχνολογικές δυνατότητες για την ικανοποίηση και της πιο απαιτητικής εκδήλωσης. Συνδυάστε τη διοργάνωση και την υλοποίηση του συνεδρίου σας με ξεκούραστες διακοπές και ποικίλες δραστηριότητες στο νησί. Ταυτόχρονα δημόσιοι και δημοτικοί χώροι αποτελούν πρόσθετες επιλογές για διοργάνωση εκθέσεων, ποικίλων εκδηλώσεων, συνεδρίων κ.τ.λ. Οι εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου και του Πολυτεχνείου Κρήτης προσφέρουν επίσης πλήθος πλήρως εξοπλισμένων αιθουσών.

Γ) Ο Γαστρονομικός Τουρισμός

Όταν μιλάμε για γαστρονομικό τουρισμό αναφερόμαστε ουσιαστικά σε μια υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού, καθώς η γαστρονομία θεωρείται πολιτιστική έκφραση.

Δ) Ο Οινοτουρισμός

Στην Κρήτη υπάρχει ο αρχαιότερος και διαχρονικά συνεχής και παραγωγικός αμπελώνας της Ευρώπης.

Όσοι κάνουν διακοπές στην Κρήτη, στο βόρειο κυρίως τμήμα του νησιού, θα έχουν σχεδόν μόνιμο μοτίβο στις περιηγήσεις τους τα αμπέλια, σε αगाστή συνύπαρξη με τα λιόφυτα και τους ελαιώνες. Τα πολλά επισκέψιμα οινοποιεία που υπάρχουν, κυρίως στο Ηράκλειο και τα Χανιά, η φιλοξενία που προσφέρουν οι άνθρωποί τους και οι συντονισμένες ενέργειες που κάνουν τα τελευταία χρόνια οι κρητικοί οινοπαραγωγοί υπόσχονται ένα λαμπρό οινοτουριστικό μέλλον.

Ε) Ο Αθλητικός Τουρισμός

Ο τόπος που έφερε στον κόσμο τους Ολυμπιακούς Αγώνες και το 2004, διοργάνωσε από τους πιο επιτυχημένους Ολυμπιακούς Αγώνες στα χρονικά, είναι ιδανικός για την ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού. Από ιστιοπλοΐα και εξερεύνηση σπηλαίων, μέχρι οδοιπορία και αλεξίπτωτο πλαγιάς, η Ελλάδα είναι σε θέση να προσελκύσει λάτρεις των σπορ από όλο τον κόσμο, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να

ασχοληθούν με ποικίλες δραστηριότητες, ενώ παράλληλα θα απολαμβάνουν τα φυσικά θέλγητρα της χώρας, από θαυματικά τοπία μέχρι μαγευτικές παραλίες.

ΣΤ) Ο Τουρισμός Υγείας

⁴⁷ Η Ελλάδα φημίζεται για τους άριστους γιατρούς της και τους επαγγελματίες υγείας, που σπουδάζουν και εξειδικεύονται σε μερικά από τα καλύτερα πανεπιστήμια της Ευρώπης και της Βορείου Αμερικής. Το γεγονός αυτό αποτελεί στρατηγικό πλεονέκτημα για τη χώρα, καθώς οι ασθενείς ανακαλύπτουν τα οφέλη της ιατρικής φροντίδας σε χώρους όπου η εξειδίκευση συνδυάζεται με την εξοικονόμηση εξόδων και ένα ελκυστικό περιβάλλον ανάρρωσης. Ο Οργανισμός Παγκόσμιας Υγείας κατατάσσει το σύστημα υγείας της Ελλάδας στη 14^η θέση μεταξύ 191 χωρών παγκοσμίως.

Η πλαστική χειρουργική, τα κέντρα αποτοξίνωσης, οι κλινικές γονιμότητας και η αιμοκάθαρση σε ευχάριστο περιβάλλον είναι από τους τομείς που γνωρίζουν επιτυχία στον τομέα του τουρισμού υγείας. Μία από τις πιο ελκυστικές πλευρές της θεραπευτικής αγωγής στην Ελλάδα είναι η δυνατότητα ανάρρωσης σε ένα πανέμορφο περιβάλλον απολαμβάνοντας την ελληνική φιλοξενία.

⁴⁷ <http://www.investingreece.gov.gr>

Αναλογία γιατρών ανά 1000 άτομα

Πηγή: World Travel & Tourism Competitiveness Report

Κεφάλαιο 5^ο

Ο Οικοτουρισμός

5.1 Η Εμφάνιση της Ιδέας του Οικοτουρισμού

Η ιδέα του οικοτουρισμού συνυφασμένη με το περιβαλλοντικό κίνημα και τις προσπάθειες προστασίας στη φύση, πρωτοεμφανίστηκε στη δεκαετία του 1970 και αφορούσε κυρίως τον τουρισμό στις αναπτυσσόμενες χώρες. (*Budowski 1976*)

Ο οικοτουρισμός γεννήθηκε με την ελπίδα να συμβάλει στην προστασία των πολύτιμων οικοσυστημάτων των περιοχών αυτών και να αποτελέσει μια πηγή εσόδων ως αντιστάθμισμα της απώλειας εισοδήματος εξ αιτίας του περιορισμού των δραστηριοτήτων τους, που σχετίζονταν με την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων (*Σβωρόνου 2003*).

Από έρευνα που έγινε στην Κένυα τη δεκαετία του 1970, αποδείχθηκε ότι τα έσοδα από το διεθνή τουρισμό στην περιοχή για παρατήρηση της άγριας φύσης, ξεπερνούσαν τις απώλειες από την μείωση του κυνηγιού (Wight 2001). Έτσι η φύση απέκτησε οικονομική αξία και επομένως η τοπική κοινωνία είχε κάθε συμφέρον να την προστατεύσει. Στη δεκαετία του 1980, πρωτοπόροι επιχειρηματίες οργάνωσαν εξειδικευμένα ταξίδια σε περιοχές με πλούσια βιοποικιλότητα (χώρες Κεντρικής και Νότιας Αμερικής) για ειδικό τουριστικό κοινό, με σκοπό την παρατήρηση της άγριας ζωής.

Άρχισαν δε να ενισχύουν την προστασία της φύσης, υποστηρίζοντας οικονομικά τις τοπικές περιβαλλοντικές οργανώσεις και να αξιοποιούν το ανθρώπινο δυναμικό των περιοχών αυτών συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας. Ο οικοτουρισμός διαδόθηκε στο ευρύτερο τουριστικό κοινό με την προοδευτική ευαισθητοποίηση του κοινού για περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως η υποβάθμιση πολύτιμων οικοσυστημάτων και η εξαφάνιση διαφόρων ειδών.

Ο όρος «οικοτουρισμός» εμφανίστηκε στη διεθνή βιβλιογραφία στα τέλη της δεκαετίας του '80 (Orams 1995) και θεωρήθηκε ως ευκαιρία για την ανάπτυξη ήπιων δραστηριοτήτων που θα συνέβαλαν τόσο στην προστασία της φύσης όσο και στην κοινωνική και οικονομική ευημερία των τοπικών πληθυσμών. Όμως καθώς αυξανόταν η ζήτηση, ο οικοτουρισμός δεν εφαρμόστηκε παντού με τρόπο τέτοιο που να ενισχύει την προστασία της φύσης και να συμβάλει στη βιώσιμη οικονομική τόνωση της περιοχής, όπως ήταν η αρχική προσδοκία.

Ο οικοτουρισμός για να λειτουργήσει προς όφελος του τοπικού πληθυσμού και του φυσικού περιβάλλοντος πρέπει να βασίζεται σε ορισμένες αρχές και να υποστηρίζεται από ένα στέρεο σύστημα διαχείρισης (*Σβωρόνου 2003*).

5.2 Εννοιολογικός Προσδιορισμός του Οικοτουρισμού

Στην έννοια του οικοτουρισμού έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί, ερμηνείες και προσεγγίσεις.

Από τους πιο κάτω ορισμούς γίνεται φανερό ότι σε πολλές περιπτώσεις ταυτίζεται ο οικοτουρισμός με τον τουρισμό στη φύση και τον αειφορικό τουρισμό. Ο οικοτουρισμός είναι δραστηριότητα στη φύση, ενώ κάθε δραστηριότητα στη φύση δεν είναι κατ' ανάγκη οικοτουρισμός (*Κατσακιώρη 2002, Σβορώνου 2003*).

Αειφορικός τουρισμός, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, είναι «ο τουρισμός που είναι οικολογικά αποδεκτός σε μακροπρόθεσμη κλίμακα και οικονομικά βιώσιμος και δίκαιος από κοινωνική και ηθική σκοπιά για τις τοπικές κοινότητες». Η διαφορά δηλαδή μεταξύ αειφορικού τουρισμού και οικοτουρισμού αναφέρεται στις διαφορετικές διαστάσεις του φαινομένου του τουρισμού. Ο οικοτουρισμός είναι ένα είδος τουρισμού, ενώ η αειφορία γνώρισμα του τουρισμού. Ο αειφορικός τουρισμός αναφέρεται σε πρακτικές και συμπεριφορές, οι οποίες είναι επιθυμητό να ισχύουν για το σύνολο του τουρισμού, κλασικού και εναλλακτικού.

Στον οικοτουρισμό εμπλέκονται πολλές ομάδες (μέτοχοι – stakeholders) όπως :

- ✚ Το τουριστικό κοινό
- ✚ Οι καταναλωτές
- ✚ Η τουριστική βιομηχανία
- ✚ Οι περιβαλλοντικές οργανώσεις
- ✚ Ο κρατικός τομέας
- ✚ Η τοπική κοινωνία

Για την επιτυχή πραγμάτωσή του απαιτείται η ειλικρινής συνεργασία τους. Η κάθε μία εμπλεκόμενη ομάδα προβάλλει ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και προσδοκίες από τον οικοτουρισμό.

Μια μορφή τουρισμού για να χαρακτηριστεί ως οικοτουρισμός θα πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω στοιχεία :

- Να είναι άμεσα συνδεδεμένη με το φυσικό περιβάλλον

- Να περιλαμβάνει σαφείς αναφορές στην πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής στην οποία ασκείται.
- Να εμπεριέχει την έννοια της περιβαλλοντικής συμμόρφωσης.
- Οι οικοτουριστικές δραστηριότητες θα πρέπει στην χειρότερη περίπτωση να έχουν μηδενικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και στην καλύτερη να συμβάλουν ενεργά στην προστασία του.
- Να συμβάλει στην ευημερία της τοπικής κοινωνίας
- Να έχει έντονα στοιχεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης τόσο των επισκεπτών όσο και των τοπικών φορέων

(Olson et.al 1984, Jacobson & Robles 1992, Buckley 1994, Russell 1994, Ross & Wall 1999a)

5.3 Οι πιο Συνήθεις Ορισμοί του Οικοτουρισμού

- ✓ Ο οικοτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που εμπνέεται κυρίως από τη φυσική ιστορία μιας περιοχής αλλά και τις τοπικές πολιτιστικές παραδόσεις (indigenous cultures). Ο οικοτουρίστας επισκέπτεται σχετικά μη ανεπτυγμένες περιοχές με πνεύμα εκτίμησης, συμμετοχής και ευαισθησίας. Ο οικοτουρίστας κάνει συνετή χρήση των φυσικών πόρων και της άγριας ζωής και συνεισφέρει στην περιοχή που επισκέπτεται, μέσω εργασίας ή οικονομικών πόρων που διοχετεύονται κατευθείαν στην προστασία της φύσης και στην οικονομική ευημερία των ντόπιων (*Ziffer 1989*).
- ✓ Οικοτουρισμός είναι τουρισμός στη φύση, ο οποίος επικεντρώνεται στη βελτίωση ή διατήρηση των φυσικών συστημάτων (*Bulter 1992*).
- ✓ Ο οικοτουρισμός είναι υπεύθυνο ταξίδι σε φυσικές περιοχές το οποίο προστατεύει το περιβάλλον και διατηρεί την ευημερία των τοπικών κατοίκων (*Blangy & Wood 1992*).
- ✓ Ο οικοτουρισμός είναι ο αειφόρος οικολογικά τουρισμός στη φύση, που αναδεικνύει το φυσικό τοπίο και τον πολιτισμό, προεκτείνει την γνώση και κατανόηση που έχουν οι τουρίστες για αυτά, προωθεί την προστασία της φύσης και συμβάλλει στην ευημερία του τοπικού πληθυσμού (*Richardson 1998*).

- ✓ Ο οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός στη φύση που περιλαμβάνει εκπαίδευση(για) και ερμηνεία του φυσικού περιβάλλοντος και διέπεται από τις αρχές της αειφορικής διαχείρισης του περιβάλλοντος. Αυτός ο ορισμός αναγνωρίζει ότι στο φυσικό περιβάλλον περιλαμβάνονται πολιτιστικά στοιχεία και η έννοια της αειφορικής διαχείρισης περιλαμβάνει την ανταπόδοση εύλογου οφέλους στην τοπική κοινωνία και στη μακροπρόθεσμη προστασία των πόρων (*Australia Department of Tourism 1994*).
- ✓ Οικοτουρισμός είναι το περιβαλλοντικά υπεύθυνο ταξίδι και η επίσκεψη, σε σχετικά άθικτες φυσικές περιοχές, με στόχο την απόλαυση και εκτίμηση της φύσης (και τυχόν πολιτιστικών στοιχείων, τόσο του παρελθόντος όσο και του παρόντος) που προωθεί την προστασία της φύσης, ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις στο περιβάλλον από τους επισκέπτες (low visitor impact) και προωθεί την ενεργή κοινωνικοοικονομική συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών (*Ceballos-Lascarin 1996, IUCN 1996*).
- ✓ Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός που ασκείται σε σχετικά μη αλλοιωμένες φυσικές περιοχές, με βασικό σκοπό το θαυμασμό τους και την απόκτηση γνώσης σχετικά με αυτές.
(*Yunis 2001*).

Ο οικοτουρισμός, που αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια και στην Ελλάδα ως εναλλακτική μορφή τουρισμού, εμφανίστηκε για πρώτη φορά στα μέσα της δεκαετίας του '80, όταν έγινε κοινή αντίληψη από μια ομάδα οικολόγων στην Β. Αμερική, ότι η εντατικοποίηση του τουρισμού στη φύση μπορεί να επιφέρει καταστροφές στο ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον και έπρεπε να τηρηθούν μέτρα προστασίας και διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.

Σε πολλές περιπτώσεις συμβαίνει να επικρατεί μια σύγχυση σχετικά με τον τουρισμό στη φύση όπως τον φυσιολατρικό τουρισμό και τον οικοτουρισμό. Η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι ο οικοτουρισμός είναι μια πιο στενή, πιο ήπια έννοια και συνδυασμός δύο στοιχείων της ανάπτυξης του φυσιολατρικού τουρισμού και της οικονομικής πολιτικής συνεισφοράς στην προστασία του περιβάλλοντος.

Ο οικοτουρισμός είναι μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού που περιλαμβάνει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά :

- Εμπεριέχει όλες τις μορφές τουρισμού που σχετίζονται με την φύση και το φυσικό περιβάλλον γενικότερα, το οποίο μαζί με την παράδοση και τον πολιτισμό αποτελούν πρωταρχικό κίνητρο για τους επισκέπτες.
- Περιλαμβάνει κατά ένα μέρος εκπαίδευση και ενημέρωση
- Οργανώνεται συνήθως από μικρές τοπικές επιχειρήσεις.
- Συμβάλλει στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων στο φυσικό και κοινωνικό –οικονομικό - πολιτισμικό περιβάλλον.
- Προάγει την προστασία των φυσικών περιοχών ενισχύοντας την τοπική οικονομία, δημιουργώντας θέσεις εργασίας και πηγές εισοδήματος στους τοπικούς πληθυσμούς, ευαισθητοποιώντας παράλληλα τους κατοίκους των περιοχών αλλά και τους τουρίστες για την αναγκαιότητα της διατήρησης του φυσικού και του πολιτισμικού πλούτου.(*Μαρίνος Ν. –Τσαουρδά Μ., 2007*).

5.4 Το Εννοιολογικό Πλαίσιο του Οικοτουρισμού

Από την αρχή της εμφάνισης του όρου, ξεκίνησε μεταξύ των επιστημόνων μια μακρά συζήτηση για τον ακριβή ορισμό και το περιεχόμενο του οικοτουρισμού, το αποτέλεσμα της οποίας αντανακλάται στην εμφάνιση πολλών διαφορετικών ορισμών που διατυπώθηκαν από έγκυρους φορείς, καθώς και στην δημιουργία ειδικών τμημάτων για αειφόρο τουρισμό και οικοτουρισμό σε ακαδημαϊκά ιδρύματα, στη δημιουργία πολλών σχετικών διευθύνσεων στο διαδίκτυο και σεμιναρίων για το θέμα αυτό.

Για την καλύτερη εννοιολογική προσέγγιση του όρου ακολουθούν κάποιοι ορισμοί που έχουν διατυπωθεί για τον οικοτουρισμό. Ο οικοτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που εμπνέεται ως επί το πλείστον από την φυσική ιστορία και τις τοπικές πολιτιστικές παραδόσεις μιας περιοχής. Το πνεύμα που διέπει τον οικοτουρίστα που επισκέπτεται σχετικά μη ανεπτυγμένες περιοχές, είναι πνεύμα εκτίμησης, συμμετοχής

και ευαισθησίας. Ο ευαισθητοποιημένος οικοτουρίστας κάνει συνετή χρήση των φυσικών πόρων και της άγριας ζωής και συνεισφέρει στην περιοχή που επισκέπτεται, μέσω προσωπικής εργασίας ή οικονομικών πόρων που διοχετεύονται κατευθείαν στην προστασία της φύσης και στην οικονομική ευημερία των ντόπιων.

Ο οικοτουρισμός είναι ο αειφόρος οικολογικά τουρισμός στη φύση, που έχει την δυνατότητα να αναδειξεί το φυσικό περιβάλλον και τον πολιτισμό, να προεκτείνει την γνώση και κατανόηση που έχουν οι τουρίστες για τα ζητήματα αυτά και να προωθήσει την προστασία της φύσης συμβάλλοντας στην ευημερία των ντόπιων.

Ο οικοτουρισμός ορίζεται ως μία περιβαλλοντική υπεύθυνη ταξιδιωτική δραστηριότητα σε σχετικά ανέγγιχτες φυσικές περιοχές, που ως κύριο στόχο έχει την απόλαυση και γνωριμία των φυσικών και των ενταγμένων στο φυσικό περιβάλλον αγαθών. Πρόκειται για μια δραστηριότητα που μπορεί αφ' ενός να επιφέρει πολύ περιορισμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις στις περιοχές που αναπτύσσεται και αφ' ετέρου να προσφέρει ευχαρίστηση και απόλαυση, γνώσεις και εμπειρίες στους επισκέπτες, διατηρώντας και ενισχύοντας την ευημερία τοπικών κοινοτήτων.

« Ο οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός στην φύση που συμβάλλει στην προστασία της, διοχετεύοντας οικονομικούς πόρους στις προστατευόμενες περιοχές, δημιουργώντας θέσεις εργασίας για τις τοπικές κοινωνίες και προσφέροντας περιβαλλοντική εκπαίδευση »

(BooE.,1991)

Στο συνέδριο του Ρίο το 1992, υιοθετήθηκε η σύγχρονη έκφραση του οικοτουρισμού που στηρίζεται στη θεωρία της αειφόρου ανάπτυξης και συνδέεται άμεσα με την δημιουργία προστατευμένων περιοχών.

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε τις προϋποθέσεις και τους στόχους του οικοτουρισμού μέσα στα πλαίσια αυτής της αειφόρου ανάπτυξης οι οποίοι έχουν ως εξής :

- Εφαρμογή της τουριστικής ανάπτυξης, μόνο όταν και όπου δεν υποβαθμίζεται η ποιότητα της περιοχής.
- Προστασία των πόρων που αποτελούν τη βάση για την τουριστική ανάπτυξη.
- Τουριστική ανάπτυξη που θα συνάδει με τις ιδιαιτερότητες του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής
- Την ανάπτυξη τουριστικών υπηρεσιών που προβάλλουν και προάγουν την τοπική περιβαλλοντική και πολιτιστική κληρονομιά.

Εάν προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα «τι ακριβώς είναι ο οικοτουρισμός» ,θα διαπιστώσουμε ότι οι απαντήσεις που δίνονται εμπεριέχουν διάφορες προσεγγίσεις, για την διατύπωση και την χάραξη ενός κοινά αποδεκτού εννοιολογικού πλαισίου για τον οικοτουρισμό. Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί, ότι όλες σχεδόν οι εννοιολογικές προσεγγίσεις με διαφορετικό βαθμό έμφασης η κάθε μία, αναφέρονται στη συμβολή του οικοτουρισμού :

- ✚ Στη προστασία της φύσης
- ✚ Στη προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς
- ✚ Στην αειφόρο ανάπτυξη
- ✚ Στην ευημερία και τα οφέλη της τοπικής κοινωνίας
- ✚ Στη δυνατότητα που προσφέρει στους τουρίστες, για να απολαμβάνουν και να συμμετέχουν σε δραστηριότητες στα όμορφα φυσικά τοπία
- ✚ Στη προώθηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης τουριστών και τοπικής κοινωνίας.

Από τις προαναφερόμενες τοποθετήσεις βάση των ορισμών, προκύπτει επίσης ότι, για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού, απαιτείται η συνεργασία των ακόλουθων ομάδων :

- Τουριστικού κοινού και καταναλωτών
- Τουριστικής βιομηχανίας
- Περιβαλλοντικών οργάνωσεων
- Τοπικής κοινωνίας και κρατικού τομέα

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι, υπάρχουν ελάχιστοι ορισμοί που αναφέρονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στα κίνητρα των τουριστών, ενώ δεν έχει δοθεί και η απαραίτητη προσοχή στις προσδοκίες των καταναλωτών και στις επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρει η ομάδα αυτή στη διαμόρφωση του φαινομένου που ονομάζουμε οικοτουρισμός.

Ωστόσο ο ορισμός που τείνει να θεωρείται περισσότερο επιστημονικά αποδεκτός έχει ως εξής :

« Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται σε οικολογικά αξιόλογες περιοχές, δεν υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, προωθεί την προστασία και διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος - σύμφωνα με νομικά ή άλλου τύπου αποτελεσματικά μέτρα -, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τη συνοχή του κοινωνικού ιστού ».

(Εθνική επιτροπή Οικοτουρισμού, 2009)

5.5 Το «Φάσμα» του Οικοτουρισμού

Όλοι οι ορισμοί κυμαίνονται σε ένα φάσμα που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο άκρων.

Στο ένα άκρο βρίσκεται η "παθητική αντιμετώπιση" που αποδίδει μικρή ευθύνη στον οικοτουρίστα και τους εμπλεκόμενους στην οργάνωση και διαχείριση του οικοτουρισμού για την κατάσταση του περιβάλλοντος και την τοπική κοινωνία.

Στο άλλο άκρο βρίσκεται η "ενεργητική αντιμετώπιση" που αποδίδει υψηλές ευθύνες στους εμπλεκόμενους στον οικοτουρισμό.

Πηγή: Orams (1995: 4) όπως αναφέρεται στο Diamantis (1999: 3)

Εάν στο αριστερό άκρο του σχήματος βρίσκεται η πρόθεση απλώς για οικοτουριστική ανάπτυξη που αγνοεί τις επιπτώσεις της στο περιβάλλον, στο δεξί άκρο βρίσκεται η ενεργητική συμβολή του οικοτουρισμού στην προστασία της φύσης που καταλήγει αδύνατη μια και κάθε μορφή τουρισμού αφήνει ίχνη και αλλοιώσεις στο φυσικό, ανθρωπογενές και κοινωνικό περιβάλλον. Η γενική πρόθεση φαίνεται να είναι η μετακίνηση από το αριστερό άκρο προς το δεξί άκρο. Το ζήτημα που προκύπτει για τον καθένα που θέλει να ασχοληθεί με τον οικοτουρισμό είναι να καθορίσει σε ποιο σημείο του continuum θέλει να βρίσκεται.

Ακραίος πόλος:	Παθητική στάση Ενεργητική στάση (αποφυγή πρόκλησης φθορών) (προστασία του περιβάλλοντος)	Ακραίος πόλος:
Χαμηλή ευθύνη Ανθρώπινου παράγοντα		υψηλή ευθύνη ανθρώπινου παράγοντα
Κάθε μορφή τουρισμού είναι οικοτουρισμός		Οικοτουρισμός είναι ανέφικτος

5.6 Απαντήσεις σε Συγκεκριμένα Ερωτήματα για τον Οικοτουρισμό

Επειδή οι ορισμοί του οικοτουρισμού που αναφέρθηκαν παραπάνω είναι γενικοί (όπως άλλωστε και όλοι οι ορισμοί), ερωτήματα που τίθενται σε πιο πρακτικό επίπεδο βρίσκουν διαφορετικές απαντήσεις, ανάλογα με την προσωπική τοποθέτηση του καθενός στο continuum του οικοτουρισμού. Συνηθισμένα τέτοιου είδους ερωτήματα είναι τα ακόλουθα:

- (α) Ποιες δραστηριότητες εντάσσονται στην έννοια του οικοτουρισμού; Το moto cross, οι καταβάσεις με τζιπ, το καγιακ, η παρατήρηση της ορνιθοπανίδας; Υπάρχει διάκριση μεταξύ ήπιων και μη ήπιων δραστηριοτήτων;
- (β) Πώς ορίζεται ο «οικοτουρίστας»; Σε τι βαθμό πρέπει η περιβαλλοντική ευαισθητοποίησή του να είναι απαραίτητο στοιχείο για την ένταξή του στην κατηγορία των οικοτουριστών; Μήπως τελικά οικοτουρίστες είναι όλοι όσοι επισκέπτονται έναν οικοτουριστικό προορισμό, ανεξάρτητα από το βαθμό της δικής τους στάσης απέναντι στο περιβάλλον;
- (γ) Είναι απαραίτητο ο οικοτουρισμός να συνδέεται με προστατευόμενες περιοχές; Εάν όχι, πώς μπορεί να συμβάλει στην προστασία της φύσης, εφόσον δεν υπάρχει μηχανισμός προστασίας στη συγκεκριμένη περιοχή;
- (δ) Είναι απαραίτητη η ενεργητική συμβολή στην προστασία της φύσης για την έννοια του οικοτουρισμού ή μήπως τελικά αρκεί η μη υποβάθμισή της; Μία ομάδα επισκεπτών που δεν αφήνει πίσω της σκουπίδια και δεν έχει καταχραστεί το περιβάλλον έχει συμπεριφερθεί ως ομάδα οικοτουριστών;
- (ε) Μπορεί να υπάρξει οικοτουρισμός σε ήδη ανεπτυγμένες και τουριστικά

αξιοποιημένες περιοχές; Η επίσκεψη, πχ, στο πάρκο με τις πεταλούδες στη Ρόδο, ενός από τους πολυσύχναστους προορισμούς αυτού του τουριστικού νησιού, μπορεί να θεωρηθεί οικοτουρισμός;

(στ) Τι σημαίνει συμβολή στην ευημερία της τοπικής κοινωνίας;

Μιλώντας για τις χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου, η συμβολή στην τοπική οικονομία αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Στις χώρες όμως του ανεπτυγμένου κόσμου τα προβλήματα των απομακρυσμένων από το κέντρο περιοχών είναι διαφορετικά. Όταν οι τοπικοί αποκτούν αρκετά εισοδήματα από την ενασχόλησή τους με τον οικοτουρισμό, ώστε να έχουν την ευχέρεια να εγκαταλείψουν τον τόπο διαμονής τους για το πλησιέστερο αστικό κέντρο μετατρέποντας τον τόπο τους σε τόπο προσωρινής διαμονής την εποχή της τουριστικής κίνησης, μπορεί αυτό να θεωρηθεί συμβολή στην ευημερία της κοινωνίας; Ένα τέτοιο ερώτημα σχετίζεται άμεσα με τις συνθήκες που επικρατούν στην Ελλάδα. Η συζήτηση όμως που διεξάγεται διεθνώς είναι προσανατολισμένη στις κλασικές περιπτώσεις οικοτουρισμού στον αναπτυσσόμενο κόσμο.

Ανάλογα με τις απαντήσεις που δίνει κανείς σε ερωτήματα όπως τα παραπάνω, τοποθετείται και δίνει τον δικό του ορισμό του οικοτουρισμού. Οι θέσεις που υιοθετούνται στην παρούσα εργασία ως προς τους παραπάνω προβληματισμούς είναι οι ακόλουθες:

(α) Υπάρχουν ήπιες και μη ήπιες δραστηριότητες στη φύση. Οι πρώτες αρμόζουν στον οικοτουρισμό ενώ οι δεύτερες όχι. Η εκάστοτε δραστηριότητα όμως κρίνεται από τον τρόπο που εφαρμόζεται στον συγκεκριμένο τόπο. Δεν υπάρχουν a priori κατάλληλες ή μη δραστηριότητες.

(β) Όλοι όσοι φτάνουν ως επισκέπτες σε έναν οικοτουριστικό προορισμό είναι το κοινό του οικοτουρισμού. Είναι το κοινό που ο οικοτουρισμός στοχεύει να ευαισθητοποιήσει, να πληροφορήσει και να ψυχαγωγήσει. Αυτό είναι το κρίσιμο ζήτημα σχετικά με το κοινό του οικοτουρισμού. Ο οικοτουρισμός δεν απευθύνεται αποκλειστικά στο ήδη ευαισθητοποιημένο κοινό.

(γ) Ένα καίριας σημασίας ζήτημα για την ορθή εφαρμογή του οικοτουρισμού είναι η τήρηση της «φέρουσας ικανότητας». Η εμπειρία από την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού δείχνει ότι το ξεπέρασμα της φέρουσας ικανότητας είναι ο γενικός κανόνας στην πορεία τουριστικής ανάπτυξης ενός τόπου. Η ελεύθερη αγορά, στα πλαίσια της οποίας λειτουργεί ο τουρισμός στη χώρα μας, δεν μπορεί να επιβάλλει εύκολα όρια στην ανάπτυξη. Τα νομικά μέσα ελέγχου της οικιστικής ανάπτυξης (πολεοδομικοί και χωροτακτικοί κανονισμοί, καθεστώτα ειδικής προστασίας κλπ.) παρακάμπτονται με σχετική ευκολία. Η ελλιπής εφαρμογή της νομοθεσίας είναι σύνηθες φαινόμενο. Γι αυτό το λόγο ο οικοτουρισμός έχει πιθανότητες να τηρηθεί εντός των ορίων της φέρουσας ικανότητας μόνο σε περιοχές όπου υπάρχει, εφαρμόζεται και παρακολουθείται από έναν υπεύθυνο φορέα διαχείρισης ένα νομικό καθεστώς προστασίας. Ο οικοτουρισμός χρειάζεται συνεχή παρακολούθηση και αξιολόγηση των επιπτώσεών του. Είναι απαραίτητη η ύπαρξη αρμόδιας αρχής για το σκοπό αυτό. Οι προστατευόμενες περιοχές, με φορείς διαχείρισης, συνεπώς, εξασφαλίζουν τα εχέγγυα για την ορθή εφαρμογή του οικοτουρισμού. Αυτό δε σημαίνει ότι οικοτουρισμός πρέπει να γίνεται μόνο στις προστατευόμενες περιοχές. Ίσως μάλιστα για μερικές προστατευόμενες περιοχές να είναι εντελώς ακατάλληλη η οικοτουριστική ανάπτυξη. Το νομικό καθεστώς προστασίας και ο φορέας διαχείρισης δεν είναι ικανή συνθήκη για την ανάπτυξη οικοτουρισμού. Κρίνεται, όμως, στις παρούσες συνθήκες της ελληνικής πραγματικότητας, αναγκαία. Εάν το νομικό καθεστώς προστασίας και οι φορείς διαχείρισης του δικτύου NATURA 20003 λειτουργήσουν σωστά, θα είναι ένα σημαντικό βήμα προς την εξασφάλιση αυτής της αναγκαίας συνθήκης.

(δ) Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού πρέπει να υπαγορεύεται από την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος και κοινωνικής ανάπτυξης. Η μη υποβάθμιση του περιβάλλοντος είναι όρος που θα πρέπει να τηρεί κάθε είδους τουρισμός. Ο οικοτουρισμός όμως πρέπει να εξυπηρετεί συγκεκριμένες ανάγκες. Πιο συγκεκριμένα, τις ανάγκες περιοχών που έχουν πολύτιμα οικοσυστήματα που χρήζουν προστασίας και συγχρόνως απειλούνται από κοινωνικό και οικονομικό μαρασμό. Στην Ελλάδα, έχουμε δει περιπτώσεις χωριών που αναγεννήθηκαν ή διατήρησαν μία ήπια ανάπτυξη (απέφυγαν δηλαδή το πρότυπο της άναρχης ανάπτυξης) με την καίρια συμβολή ενός τουρισμού που κινήθηκε εντός των ορίων της φέρουσας ικανότητας του τόπου (Πήλιο, Μέτσοβο, Κερκίνη, Πάπιγκο). Θυμίζουμε το παράδειγμα της ανάπτυξης του τουρισμού στη λίμνη Κερκίνη, που λειτούργησε αναζωογονητικά για την τοπική

κοινωνία και οικονομία, καθώς και το παράδειγμα του Πηλίου και του Μετσόβου, όπου συνδυάζεται ο τουρισμός με παραδοσιακές δραστηριότητες (καλλιέργεια μήλων, κάστανων στην πρώτη περίπτωση και κτηνοτροφία, τυροκομία, ξυλογλυπτική, αμπελουργία στη δεύτερη).

(ε) Η συμβολή στην ευημερία της τοπικής κοινωνίας δεν ταυτίζεται με τη συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής. Δεν σημαίνει απλώς αύξηση του εισοδήματος των κατοίκων. Σημαίνει συμβολή σε μία υγιή κοινωνία. Μία υγιής κοινωνία διατηρεί ένα σταθερό πληθυσμό που δεν αυξομειώνεται με μεγάλη απόκλιση ανάμεσα σε περιόδους υψηλής και χαμηλής τουριστικής κίνησης, έχει νέους ανθρώπους (δεν χαρακτηρίζεται από γήρανση πληθυσμού) και των δύο φύλων. Γενικά είναι μία κοινωνία που είναι ζωντανή, δημιουργεί, αναπτύσσεται, είναι ανοιχτή στις αλλαγές χωρίς να χάνει την ταυτότητά της. Δεν χαρακτηρίζεται από στασιμότητα, απομόνωση και έλλειψη υποδομών.

5.7 Διεθνείς Τάσεις και Οικονομικές Επιπτώσεις του Οικοτουρισμού.

Ο οικοτουρισμός είναι ο ταχύτερα εξελισσόμενος τομέας της παγκόσμιας τουριστικής βιομηχανίας (TES 1995). Η ραγδαία ανάπτυξη του φαινομένου του οικοτουρισμού, η δυνατότητα συμβολής του στην οικονομική τόνωση υποβαθμισμένων περιοχών με στόχο την ανάπτυξή τους και η σύνδεσή του με την προστασία της φύσης, αντανακλώνται στην απόφαση του ΟΗΕ να διακηρύξει το 2002 ως παγκόσμιο έτος οικοτουρισμού (A/RES/53/200).⁴

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του 1994, 40% έως 60% των τουριστών διεθνώς έχουν ειδικό προορισμό τη φύση και ανέρχονται σε 211 με 317 εκατομμύρια. Από αυτούς, 106 με 211 εκατομμύρια είναι τουρίστες με ειδικό προορισμό την «άγρια φύση». Στα νούμερα αυτά δεν περιλαμβάνονται οι ολοένα αυξανόμενοι αριθμοί των εσωτερικών επισκεπτών.

Η παγκόσμια οργάνωση τουρισμού WTO αναφέρει ότι ο τουρισμός με προορισμό τη φύση αντιστοιχεί στο 7% της παγκόσμιας τουριστικής δαπάνης και εκτιμά ότι ποσοστό περίπου 20% από τα 600 εκατομμύρια διεθνών αφίξεων κατά το έτος 1997 αφορούσαν τον οικοτουρισμό.

Έχει επίσης υπολογιστεί ότι ενώ η γενική τάση αύξησης του τουρισμού προσεγγίζει το 4% ετησίως, η ετήσια αύξηση του οικοτουρισμού αγγίζει ποσοστό 10 -30% . Τουριστικοί πράκτορες αναφέρουν ότι η ζήτηση για τουρισμό στη φύση αυξάνεται κατά 10 -25% κάθε χρόνο.

Ως προς το προφίλ της παγκόσμιας αγοράς οικοτουρισμού, ενδεικτικά είναι τα αποτελέσματα έρευνας που έγινε στις ΗΠΑ .Τα στοιχεία που παρατίθενται αφορούν ταξίδια σε διεθνείς προορισμούς και έχουν υπολογιστεί με βάση έναν διευρυμένο ορισμό του οικοτουρισμού, δηλαδή τουρισμό σε οικολογικά ενδιαφέροντες προορισμούς ανεξάρτητα από το αν είναι ήπια ή όχι η δραστηριοποίηση των επισκεπτών σε αυτούς:

Ηλικίες οικοτουριστών	κυμαίνονται μεταξύ 35 και 54.
Φύλο οικοτουριστών	Είναι 50% άντρες και 50% γυναίκες.
Μορφωτικό επίπεδο	82% πτυχιούχοι πανεπιστημίου.
Μέση διάρκεια των ταξιδιών	8 με 14 μέρες.
Λόγοι του ταξιδιού	Απόλαυση ηρεμίας και φυσικού τοπίου.

5.8 Σχεδιασμός Ενός Οικοτουριστικού Προγράμματος

Από τη στιγμή που λαμβάνεται η απόφαση για την οικοτουριστική ανάπτυξη, χρειάζεται να γίνει ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός τον οποίο δεν θα πρέπει να προχωρεί η εκτέλεση μεμονωμένων έργων. Υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι προσέγγισης του σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης ενός προγράμματος οικοτουριστικής ανάπτυξης.

Θεωρούμε σκόπιμο να καταγράψουμε τα βασικά στάδια που πρέπει να περιλαμβάνει η διαδικασία όπως και να αναφερθούμε στο κρίσιμο ζήτημα της φέρουσας ικανότητας.

1. Εκτίμηση της κατάστασης όσον αφορά την οικολογική σημασία της περιοχής, την τουριστική ανάπτυξη, την υποδομή και το καθεστώς προστασίας. Καθορισμός δυνατών και αδυνάτων σημείων.
2. Εκτίμηση κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης. Περιορισμοί και δυνατότητες συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στη σχεδιαζόμενη οικοτουριστική ανάπτυξη. Ο ρόλος της περιφέρειας, του κράτους και διακρατικών οργανισμών.

3. Προσδιορισμός της φέρουσας ικανότητας του τόπου.
4. Προσδιορισμός επιθυμητού επιπέδου οικοτουριστικής ανάπτυξης. Με συμμετοχική διαδικασία (συμμετοχή εκπροσώπων ενδιαφερόμενων ομάδων) που βασίζεται στην προηγούμενη κοινοποίηση των συμπερασμάτων και προτάσεων που προκύπτουν από τα προηγούμενα στάδια.
5. Σχέδιο δράσης για να επιτευχθεί το επιθυμητό επίπεδο οικοτουριστικής ανάπτυξης. Με συμμετοχική διαδικασία, βασισμένη σε καλή προετοιμασία με διαφορετικά σενάρια ανάπτυξης. Το σχέδιο αυτό θα πρέπει να εντάσσεται στο γενικότερο αναπτυξιακό σχέδιο της περιοχής.
6. Καθορισμός συστήματος αξιολόγησης. Η αξιολόγηση θα έχει στόχο την ποιοτική και ποσοτική εκτίμηση της οικοτουριστικής ανάπτυξης. Καίριος στόχος να μην υπερβαίνεται η φέρουσα ικανότητα.
7. Καθορισμός φορέα υπεύθυνου για την εφαρμογή και αξιολόγηση του σχεδίου δράσης. Η σαφήνεια στην κατανομή αρμοδιοτήτων για τη διαχείριση του οικοτουρισμού είναι κρίσιμης σημασίας.
8. Τακτή αναθεώρηση του σχεδίου βάσει των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης.

Διάγραμμα Διαδικασιών

- ✓ Εκτίμηση οικολογικής σημασίας και υποδομής.
- ✓ Εκτίμηση κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης. Εντοπισμός φορέων και ατόμων που μπορούν να συμμετέχουν στον σχεδιασμό.
- ✓ Προσδιορισμός φέρουσας ικανότητας.
- ✓ Προσδιορισμός επιθυμητού επιπέδου οικοτουριστικής ανάπτυξης.
- ✓ Σχέδιο δράσης οικοτουριστικής ανάπτυξης.
- ✓ Καθορισμός συστήματος αξιολόγησης.
- ✓ Καθορισμός υπεύθυνου φορέα για την εφαρμογή και αξιολόγηση του οικοτουρισμού.

- ✓ Τακτή αναθεώρηση του σχεδίου βάσει αποτελεσμάτων αξιολόγησης.

5.9 Ο Οικοτουρισμός και οι Συναφείς Εναλλακτικές Μορφές του Τουρισμού στον Ευρωπαϊκό και τον Μεσογειακό Χώρο

⁴⁸Όπως υποστηρίζουν ορισμένοι μελετητές (Higgins 1996, The global structure of the Nature Tourism industry, ecotourists, tour operators and local bussines. Journal of Travel Research, Vol XXX, No 2). οι σχετικές έρευνες και αναλύσεις του οικοτουρισμού αναφέρονται κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες προορισμού -με κύρια έμφαση στα περιβαλλοντικά/βιολογικά χαρακτηριστικά των προϊόντων που προσφέρουν- παρά στις αγορές οικοτουρισμού ή στις ανεπτυγμένες χώρες και τις επιχειρήσεις/οργανώσεις οικοτουρισμού. Βασικό και παγκόσμιο χαρακτηριστικό του οικοτουρισμού είναι ότι οι διεθνείς οικοτουρίστες προέρχονται κυρίως από τις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες και προσελκύνονται στις λιγότερο αστικοποιημένες και βιομηχανικές χώρες ή περιφέρειες, οι οποίες διαθέτουν ελκυστικό φυσικό περιβάλλον.

⁴⁹Η παραπάνω άποψη ίσως εξηγεί γιατί στη σχετική διεθνή βιβλιογραφία δεν έχουμε διακριβώσει/εντοπίσει πλήρεις αναλύσεις ή μελέτες και ορογράμματα οικοτουρισμού για τον ευρωπαϊκό και το μεσογειακό χώρο ή για συγκεκριμένες χώρες της περιοχής, κάτι που επίσης διαπίστωσε και η WWF-Ελλάς σε σχετική μελέτη της. Βέβαια υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις του οικοτουρισμού σε ορισμένες χώρες ή περιφέρειες της Ευρώπης, που συναρτώνται με προσπάθειες που έγιναν την τελευταία δεκαετία και επικεντρώνονται

- στην αναβάθμιση του αναπτυξιακού μοντέλου μαζικού τουρισμού και στη προώθηση πολιτικών αειφορικής ανάπτυξης (κυρίως σε μεσογειακές χώρες) και
- σε ορισμένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, κυρίως αγροτουρισμού.

Τα τελευταία χρόνια στον ευρωπαϊκό χώρο ο τουρισμός αποτελεί αντικείμενο ορισμένων διαδικασιών αναδιάρθρωσης (restructuring), με βασικές αιτίες τη

---

⁴⁸ <http://el.wikipedia.org/wiki/>

⁴⁹ <http://el.wikipedia.org/wiki/>

παγκοσμιοποίηση, το διεθνή ανταγωνισμό, αλλά και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του πληθυσμού, παράγοντες που αναμένεται να ενταθούν ακόμα περισσότερο στο μέλλον. Λόγω έλλειψης επαρκών πληροφοριακών δεδομένων, μια ακριβής τεκμηρίωση των αλλαγών που έχουν επέλθει από διάφορες διαδικασίες αναδιάρθρωσης δεν είναι δυνατή. Ένα βασικό εργαλείο ερμηνείας και προσέγγισης της σημασίας που έχουν τα ζητήματα μελλοντικής αναδιάρθρωσης του τουρισμού αποτελεί η διακρίβωση του τρόπου αλληλεπίδρασης του με άλλους οικονομικούς/παραγωγικούς τομείς (π.χ. γεωργία) και του τρόπου που επιδρά και των επιπτώσεων που έχει στα τοπικά πολιτιστικά και περιβαλλοντικά συστήματα.

Πάντως στο μεσογειακό ιδιαίτερα χώρο δεν φαίνεται να έχει αλλάξει σημαντικά η στερεότυπη εικόνα του μεσογειακού τουρισμού, -ένας ηλιόλουστος τόπος διακοπών κοντά στη θάλασσα-. Παρόλο που από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 υπήρξαν διάφορες προσπάθειες και σχέδια αναδιάρθρωσης και περιβαλλοντικής προστασίας, όπως π.χ. το **Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης (Mediterranean Action Plan-MAP, 1976)**, που περιγράφει ο Tangi (1977), πάνω από το 60% του μεσογειακού τουρισμού (200 εκατ. Ετησίως) συγκεντρώνεται σε παράκτιες ζώνες (*βλ. σχετικά Jenner & Smith 1993*).

⁵⁰Στα ζητήματα των σχέσεων τουρισμού-περιβάλλοντος-αιφόρου ανάπτυξης, η Ευρωπαϊκή Ένωση από το 1992 δραστηριοποιείται με ορισμένες πολιτικές, και κυρίως με στήριξη σχετικών σχεδίων/μελετών που προτείνουν τα μέλη της ή διεθνής οργανισμοί. Σε σχέση με τα παραπάνω, σε μια ειδική έκθεση (1995) περιγράφονται, μετά από μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση (εννοιολογική και λειτουργική) της αιφόρου ανάπτυξης του τουρισμού στην Ευρώπη, 17 σχέδια και προγράμματα που ολοκληρώθηκαν με την στήριξη της Ε.Ε. (Γενική Δ/νση XXII-Υπηρεσία Τουρισμού) και αφορούν είτε ευρύτερες/διακρατικές (transnational) δράσεις είτε σχέδια ορισμένων χωρών και τουριστικών επιχειρήσεων. Από τα εν λόγω επιλέγουμε ορισμένα (δύο ευρύτερης/διάκριτης εμβέλειας και ένα ελληνικής τουριστικής επιχείρησης) και διαγράφουμε το περιεχομένο τους ως εξής:

---

⁵⁰ <http://el.wikipedia.org/wiki/>

- ❖ Το σχέδιο *ECOTOE- Biotope protection and ecotourism-Coastal Ecotourism Case Studies*, περιλαμβάνει 12 μελέτες περιπτώσεων σε 7 κράτη (Ιρλανδία, Μ.Βρετανία, Ολλανδία, Ελλάδα, Γερμανία, Ισπανία και Τσεχία) λιμνών και παραποτάμιων περιοχών (π.χ. λίμνη Πρέσπα και Κοιλάδα Αμπελάκια/Τέμπη στην Ελλάδα) Βασικός στόχος ήταν η ενθάρρυνση της συλλογικής δράσης τοπικών κοινοτήτων για περιβαλλοντική προστασία του χώρου και η συμμετοχή τους στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού.
- ❖ Το σχέδιο *Mutual Transfer of Experiences in Environmental Protection in Areas of Tourism, Analysis of 14 Useful Pilot Cases and Applicable Suggestions*, που ανατέθηκε στους εθνικούς οργανισμούς του Δικτύου *EYPΩΠΡΑΣΙΝΟ (Eurogreen-Network)* ορισμένων χωρών (Ιρλανδία, Μ.Βρετανία, Ολλανδία, Γαλλία, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία) και είχε στόχο την ανάλυση αναπτυξιακών προβλημάτων και καταστάσεων σε ορισμένες περιοχές κάθε χώρας και την διαμόρφωση υλοποιήσιμων μέτρων. Το σχέδιο προέβλεπε, όπως αναφέρει και ο τίτλος, διαδικασίες αμοιβαίας ανταλλαγής/μεταφοράς εμπειριών περιβαλλοντικής προστασίας, και ειδικότερα την οριοθέτηση κοινά αποδεκτών κριτηρίων αξιολόγησης καταστάσεων και δράσεων προώθησης αναπτυξιακών προγραμμάτων και διεργασιών περιβαλλοντικής προστασίας.
- ❖ Το σχέδιο *GRECOTEL Hotels-Tourismus und Umwelt* της ελληνικής αλυσίδας ξενοδοχείων GRECOTEL, που αναφέρεται και σε ειδική μελέτη αειφόρου τουρισμού (Middleton & Hawkins 1998) και περιλαμβάνει δράσεις σε δύο επίπεδα το εσωτερικό επίπεδο, που καλύπτει πλέγμα ποικίλων δράσεων, όπως διαχείρισης (π.χ. αποβλήτων), οικο-ελέγχου / eco-audit, ενημέρωσης προσωπικού και επισκεπτών κ.λπ., δράσεων που στοχεύουν στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και προϊόντων (π.χ. παραγωγή/διάθεση βιολογικών προϊόντων) στους επισκέπτες, και το εξωτερικό επίπεδο, που αφορά ορισμένες ενέργειες της επιχείρησης (με στήριξη και άλλων ογανισμών ή ινστιτούτων) που καλύπτουν ένα πρόγραμμα προστασίας/επιτήρησης των ακτών, με σύμπραξη και της εταιρείας προστασίας της φύκιας και τη δημιουργία ειδικού χώρου έκθεσης/προβολής πολιτιστικών και περιβαλλοντικών δεδομένων σε αρχαιολογικό χώρο/μουσείο (Ελεύθερνα νομού Ρεθύμνου).

Σύμφωνα με ορισμένη προσέγγιση (Becker 1995), η γεωγραφική κατανομή του οικοτουρισμού ή του περιβαλλοντικά φιλικού τουρισμού στην Ευρώπη χαρακτηρίζεται “πολωμένη” (polarized). Συγκεντρώνεται κυρίως σε ορισμένες περιφέρειες της κεντρικής και βορειοδυτικής Ευρώπης με την μικρότερη τουριστική ανάπτυξη (ή χαμηλό *τουριστικό εμπόριο*, όπως αποκαλείται) και αποδίδεται στην αυξημένη ευαισθητοποίηση του πληθυσμού, λόγω της οικολογικής καταστροφής που προκάλεσε στις περιφέρειες αυτές η εντατική βιομηχανοποίηση και αστικοποίηση. Στις περιφέρειες γύρω από την Μεσόγειο υπάρχουν λίγα περιβαλλοντικά παραδείγματα φιλικού τουρισμού, μερικά από τα οποία οφείλονται σε πρωτοβουλίες περιβαλλοντολόγων από την βόρεια Ευρώπη. Τούτο αποδίδεται, σύμφωνα με τον συγγραφέα, στο χαμηλό επίπεδο οικολογικής συνειδητοποίησης (ecological consciousness) των τοπικών κοινοτήτων της μεσογειακής περιφέρειας. (βλ. *Mathieson A. - Wall G., 1981, σσ. 93-132, Baud-Bovy M. - Lawson F., 1997, σσ. 183-202, Swarbrooke J., 1997*).

Στις χώρες της βόρειας και κεντρικής ευρώπης, η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού επικεντρώνεται κυρίως σε αγροτικές περιοχές και συναρτάται με τα δίκτυα των πάρκων (εθνικών και περιφερειακών), τις φυσικές περιοχές προστασίας, και τον εσωτερικό κυρίως τουρισμό. Για παράδειγμα, στις σκανδιναβικές χώρες, εκτός της Δανίας, ο εσωτερικός τουρισμός είναι ακόμα κυρίαρχος, παρά τη σημαντικά αυξανόμενη τα τελευταία χρόνια αλλοδαπή ζήτηση για περιβαλλοντικά φιλικό τουρισμό και οικοτουρισμό. Μια τάση που αναμένεται να αυξηθεί λόγω της έλξης των περιβαλλοντικών πόρων (άφθαρτη φύση, γαλήνια τοπία, χωρίς συνωστισμό περιοχές). Στην Ιρλανδία, ο οικοτουρισμός έχει αναγνωριστεί και ενταχθεί μαζί με άλλους τρεις τομείς στη στρατηγική μάρκετινγκ του Εθνικού Οργανισμού Τουρισμού (Bord Failte), με κύριο στόχο να ευνοήσει τις αγροτικές και λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες. Σε ορισμένες χώρες της κεντρικής Ευρώπης (Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία), οι πολιτικές, τα προγράμματα/σχέδια, οι προτάσεις και οι σχετικές μελέτες για εναλλακτικές μορφές τουρισμού (εθνικών οργανισμών ή αναπτυξιακών φορέων τουρισμού και διαφόρων οικολογικών οργανώσεων) επικεντρώνονται στον αγροτουρισμό, και γενικότερα στον *ήπιο* ή *πράσινο* τουρισμό. Για παράδειγμα στη Γαλλία, ο πράσινος τουρισμός (Tourisme Verte) συναρτάται με μια αγορά 70 δις φράγκων ετησίως (Bablee, K. 1998) και καλύπτει κυρίως προϊόντα και δραστηριότητες αγροτουρισμού και “τουρισμού της φάρμας”. Η αποκαλούμενη *βιομηχανία τουρισμού της φάρμας* (farm tourism industry) είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στις χώρες αυτές, όπως και στην

Αγγλία. Μόνο στην Αυστρία υπάρχουν 28.000 φάρμες που, όπως αναφέρει ο Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού της χώρας σε προγράμμα του για ήπιο τουρισμό (Sanfter Tourismus), προσφέρουν ευκαιρίες διακοπών σε φυσικό περιβάλλον, βιολογικά προϊόντα και δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής. Στην ίδια χώρα και σε σχέση με τον οικοτουρισμό αλλά και άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, στα εθνικά πάρκα, η Αυστριακή Οικολογική Ένωση θέτει, όπως αναφέρεται σε ειδική έκδοση (Christian & Hubinek 1994) τους ακόλουθους αντικειμενικούς σκοπούς:

- προσαρμογή του τουρισμού στις αρχές προστασίας της φύσης,
- προσέλκυση τουρισμού ποιότητας, αντί μαζικού τουρισμού,
- έμφαση στην απόκτηση από τον τουρίστα εμπειριών και επιμόρφωσης σχετικών με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής-αντί της προβολής και προώθησης τεχνητών ή άσχετων με τη κουλτούρα του τόπου δραστηριοτήτων,
- οικονομική στήριξη των τοπικών κοινοτήτων κάτω από συνθήκες ορθολογικής χρήσης των διαθέσιμων πόρων αντί μεγιστοποίησης του κέρδους.

Στις μεσογειακές χώρες και περιφέρειες οι περισσότερες προσπάθειες επικεντρώνονται στην αναβάθμιση των αναπτυξιακών μοντέλων μαζικού τουρισμού και στη προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης. Για παράδειγμα, στα ωησία των Βαλεαρίδων (Ισπανία), το σχετικό σχέδιο POOT (Pla de Ordenacio de l'Oferta Turistica), που εγκρίθηκε το 1995, αποσκοπεί, όπως φαίνεται σε ειδικό άρθρο (Batle & Robledo 2000), στη ρύθμιση της προσφοράς (το 1998, σε σύνολο 578.687 κλινών, οι 180.000 ήταν χωρίς άδεια) μέσω ολοκληρωμένων δράσεων προς την κατεύθυνση της προστασίας και αναβάθμισης του περιβάλλοντος και των αυστηρών χωροταξικών ρυθμίσεων ανάπτυξης ή διαμόρφωσης ανωδομών και υποδομών προσανατολισμένων σε ποιοτική τουριστική ζήτηση.

Στην Ιταλία παρά την ύπαρξη σημαντικών προβλημάτων στον παράκτιο χώρο μαζικού τουρισμού, ο αστικός/πολιτιστικός τουρισμός (δίκτυο μεγάλων και μικρών ιστορικών πόλεων τουριστικής έλξης) παρουσιάζει ιδιαίτερη ανάπτυξη και προσελκύει το ενδιαφέρον για περιβαλλοντικά φιλική και αειφόρο ανάπτυξη των ανωδομών και υποδομών. Σχετικά αναφέρουμε το σχέδιο *Ecologia in albergo, manuale per il recupero ambientale nei luoghi* (εντάσσεται στα 17 σχέδια της Ε.Ε που αναφέραμε προηγουμένως), το οποίο προωθεί κατευθυντήριες οδηγίες οικο-διαχείρισης και ανάπτυξης (νέες κατασκευές ή ανακατασκευές) για μικρής και

μεσαίας κλίμακας επιχειρήσεις καταλυμάτων. Ως προς τον οικοτουρισμό, ενδιαφέρον παράδειγμα αποτελεί η ανάπτυξη του εθνικού δρυμού Abruzzo (Απέννινα, κεντρική Ιταλία), που αποτελεί καταφύγιο αρκούδας (*canis lupus*), αλλά και ελκυστική φυσική περιοχή για ήπιες δραστηριότητες, που προσελκύει περίπου 1 εκατ. επισκέπτες ετησίως.

Κεφάλαιο 6ο

Συμπεράσματα και Απόψεις

Οι συμπερασματικές παρατηρήσεις που ακολουθούν επικεντρώνονται στη σκοπιμότητα και την αναγκαιότητα ανάπτυξης του οικοτουρισμού στην Ελλάδα, με αναφορά στους λόγους ή τους κύριους παράγοντες που στηρίζουν μια τέτοια αναπτυξιακή διαδικασία. Χωρίς να παραγνωρίζονται ορισμένοι αρνητικοί ή ανασταλτικοί παράγοντες, οι ενισχυτικοί και προωθητικοί του οικοτουρισμού παράγοντες που διαγράφουμε παρακάτω διακρίνονται σε δύο επίπεδα.

Στο πρώτο, το **διεθνές επίπεδο**, διαπιστώνεται (από διασκοπήσεις απόψεων και δράσεων διαφόρων δημοσίων και ιδιωτικών φορέων) μια γενικότερη σύγκλιση απόψεων, ή ένα consensus ως προς τους παράγοντες στήριξης και προώθησης του οικοτουρισμού.

Τέτοιοι παράγοντες είναι

- Η ανάγκη για μια συνολική (όχι αποσπασματική) προσέγγιση θεμάτων περιβαλλοντικής προστασίας, σε συνάρτηση με καινοτόμου χαρακτήρα αναπτυξιακές δραστηριότητες, όπως αυτές του οικοτουρισμού.
- Η γενικότερα παρατηρούμενη τάση μεταστροφής από την ως τώρα συμβατική μορφή τουρισμού (μαζικού) προς νέες μορφές τουρισμού, στις οποίες ενσωματώνονται εντονότερα οι διαστάσεις (i) της τοπικής παράδοσης, (ii) του φυσικού περιβάλλοντος και (iii) της εντονότερης επαφής/συμμετοχής του περιηγητή στα τοπικά δρώμενα.
- Η φιλική και συμβατή προς το περιβάλλον διάσταση αυτής της μορφής τουρισμού (οικοτουρισμός). Η ευελιξία και συμβατότητα των οικοτουριστικών δραστηριοτήτων προς το φυσικό περιβάλλον δεν δημιουργούν μη αναστρέψιμες μεταβλητές, και συνεπώς δεν αλλοιώνουν το περιβάλλον.
- Η ευρεία διεποχικότητα άσκησης δραστηριοτήτων οικοτουρισμού (σε κάθε εποχή του έτους και όχι σε μία και μόνο περίοδο).

Στο δεύτερο, το εθνικό επίπεδο, σχετικά με τους λόγους και την αναγκαιότητα ανάπτυξης του οικοτουρισμού στην Ελλάδα, ιδιαίτερα σε συνάρτηση και σωστή αναπτυξιακή διασύνδεση με άλλες εναλλακτικές μορφές του μαζικού τουρισμού, επισημαίνονται τα ακόλουθα.

Κατ'αρχάς θεωρούμε ότι ο οικοτουρισμός αποτελεί μία και όχι μόνο επιθυμητή, αλλά και σκόπιμη μορφή τουριστικής ανάπτυξης για όλη τη χώρα και όχι μόνο αποκλειστικά για ορισμένες περιοχές (π.χ πάρκα). Η ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού στην Ελλάδα ευνοείται και υποστηρίζεται από τα σημαντικά μεγέθη, την εξαιρετική ποικιλία και τα ελκυστικά χαρακτηριστικά των περιβαλλοντικών πόρων σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο (φυσικών και πολιτιστικών). Μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη του οικοτουρισμού μπορεί να προστατέψει και να αναβαθμίσει αυτούς τους πόρους, συμβάλλοντας (ασφαλώς με παράλληλα και συντονισμένα μέτρα και σε άλλους τομείς) στην ανατροπή της πορείας υποβαθμίσεώς τους. Σχετικά με τα δυνάμει οφέλη και τις θετικές επιπτώσεις του οικοτουρισμού, θεωρούμε ότι καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων, αναφέροντας επιλεκτικά τα εξής.

- Κοινωνικοοικονομικά οφέλη και συμβολή στη στήριξη, ενίσχυση και αναβάθμιση τοπικών κοινοτήτων του αγροτικού κυρίως χώρου, ιδιαίτερα σε απομακρυσμένες ορεινές αλλά και νησιώτικες περιοχές.
- Συμβολή στη προστασία και αναβάθμιση των περιβαλλοντικών πόρων της χώρας, όχι μόνο μέσω διαφόρων παρεμβάσεων, αλλά και μέσω περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης του τοπικού πληθυσμού.
- Συμβολή στη διαφοροποίηση και προώθηση ενός πύο ανταγωνιστικού προϊόντος και, παράλληλα, στη διεθνή προβολή των περιβαλλοντικών πόρων της χώρας.

Ως προς το τελευταίο σημείο, της ανταγωνιστικότητας, επισημαίνονται οι σχετικές πολιτικές ευρωπαϊκών/μεσογειακών χωρών, η εκδηλούμενη στήριξη από αρμόδια όργανα της Ε.Ε φιλικών προς το περιβάλλον μορφών τουρισμού και η ανάγκη να προωθήσει η Ελλάδα χωρίς χρονική καθυστέρηση τον οικοτουρισμό.

Ένα ζήτημα που κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε και που εντάσσεται στο πλαίσιο της αναπτυξιακής στρατηγικής οικοτουρισμού είναι ότι ο οικοτουρισμός, παρά τη σημαντική συμβολή του και τις θετικές επιπτώσεις που αναφέραμε, δεν πρέπει να αποτελέσει μοναδικό ή αποκλειστικό εργαλείο ανάπτυξης για τις λιγότερο αναπτυγμένες ή τις απομακρυσμένες περιοχές της χώρας. Η παράλληλη και συντονισμένη ανάπτυξη και άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων, σύμφωνα με τις αναπτυξιακές δυνατότητες τομέων και κλάδων κάθε περιοχής, θεωρείται αναγκαία και προωθητική της αειφορικής ανάπτυξης μιας περιοχής.

Μια σωστή ανάπτυξη του οικοτουρισμού στην Ελλάδα θα είναι δύσκολη, επίπονη και μακροχρόνιας διάρκειας. Και τούτο γιατί απαιτείται μια προσεκτική και σταδιακή αναπτυξιακή διαδικασία, που θα στηρίζεται κυρίως σε νέες ή ανανεωμένες δομές και αναπτυξιακά πρότυπα. Προυποθέτει έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό, για να αποφευχθεί η παρερμηνευση των ευνοϊκών προοπτικών (που οριοθετούν κυρίως οι δυνατότητες των περιβαλλοντικών πόρων της χώρας) με πρόωρες και παρορμητικές ενέργειες, ασυντόνιστες δράσεις και πολιτικές εντυπωσιασμού.

Η έννοια του εναλλακτικού τουρισμού παίζει σπουδαίο ρόλο στην παγκόσμια οικονομία πλέον και έτσι θα πρέπει να γίνουν όλο και μεγαλύτερες προσπάθειες στην καλύτερη δυνατή ανάπτυξη του τομέα αυτού.

Η εμπειρία που αποκτήθηκε μέσα από αυτή την εργασία ήταν πολύ σημαντική και θα

προσπαθήσουμε να την εκμεταλευτούμε όσο το δυνατόν καλύτερα, τόσο για εμάς όσο και για οποιονδήποτε μελλοντικά συνεργαστούμε πάνω στο κομμάτι που λέγεται τουρισμός.

Βιβλιογραφία/Πηγές

Έντυπο Τουρισμός και Οικονομία

Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη & Περιβάλλον» Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας 2001

Σφακιανάκης Μ. (2000), Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού

Ανδριώτης Κ. (2008) Αειφορία και εναλλακτικός Τουρισμός

Τουριστική Οικονομική, Δημήτρης Λαγός, Αθήνα 2005

Μαρίνος Ν. –Τσαουρδά Μ., 2007

Εθνική επιτροπή Οικοτουρισμού, 2009

Lanquar R. et al, *Tourisme et Environnement en Mediterranee*, Les Fascicules du Plan Bleu, No 8, Economica, Paris 1995.

WTO, 1993, Bosselman F., Peterson C. A., Mc Carthy C., 1999

Buchholz R., 1998, Principles of Environmental management, The Greening of Business, Prentice Hall, Inc.

Hungerford & Volk 1991

Olson et.al 1984, Jacobson & Robles 1992, Buckley 1994, Russell 1994, Ross & Wall 1999a

Orams (1995: 4) όπως αναφέρεται στο Diamantis (1999: 3)

Australia Department of Tourism 1994

Ceballos-Lascurin 1996, IUCN 1996

INTEPNET

www.el.wikipedia.org

<http://www.investingreece.gov.gr>

